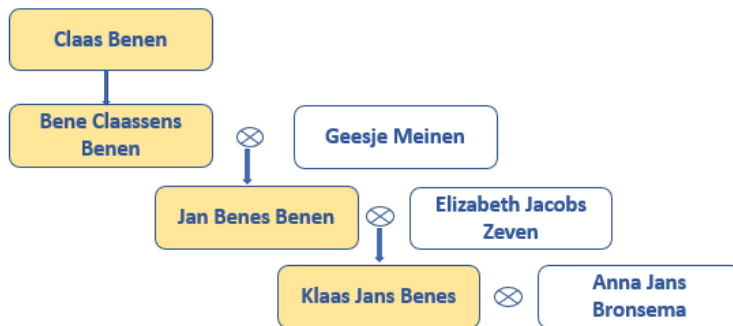

8. Klaas Jans Benus en Anna Jans Bronsema

Oudovergrootvader (8^e generatie) Klaas Jans Benus was het achtste kind van Jan Benus Benen en Elizabeth Jacobs Seven/Zeven. Hij werd geboren op 11 juni 1771 in Veendam en overleed op 10 juni 1849 in Nieuw Buinen. Hij trouwde op 26 augustus 1792 / 9 september 1792 in de kerk van Veendam met **Anna Jannes Bronsema**¹, geboren op 2 juni 1773 (gedoopt op 15 juni 1773) in Nieuwe Pekela; zij stierf op 23 juni 1844 in Stadskanaal.

Klaas Jans Benus/Benus moet een tamelijk welvarend man zijn geweest. Hij was landbouwer, veeneigenaar, veengebruiker, aannemer van werken en vervulde in zijn woonplaats Veendam verschillende functies. Zo was hij in 1808 dorpsvolmacht, in 1811 zetter der grondbelasting en in 1812 lid van de raad der municipaliteit. Klaas Jans Beenen behoorde tot één van de 100 hoogstaangeslagenen van Veendam.²

Zetter der belastingen

In 1806 werd in Nederland een nieuw belastingstelsel ingevoerd. Vanaf toen golden in alle provincies, steden en dorpen dezelfde belastingen, die op dezelfde voet en tegen dezelfde tarieven werden geheven. Er werd een nationale belastingdienst opgericht die tot taak had de belastingen te heffen en te innen. In 1808 werd bepaald dat in elke gemeente een college van zettters moest worden opgericht dat in samenwerking met de inspecteur de omslag van de vooraf vastgestelde gemeentelijke grondbelastingsschuld over de grondeigenaren moest vaststellen. Vanaf 1813 behoorde ook het vaststellen van de personele belasting tot hun taak.

Tot zettters werden belastingplichtige ingezetenen benoemd die goed op de hoogte waren van de plaatselijke situatie en van de persoonlijke omstandigheden van de belastingsschuldige. Iedere zetter kreeg een deel van het grondgebied van de gemeente toegewezen en was voor zijn sectie verantwoordelijk voor het omslaan van de grondbelasting over de grondeigenaren en het vaststellen van de verschuldigde personele belasting. Hij deed dat in samenwerking met de inspecteur van de directe belastingen en de plaatselijke ontvanger.

¹ In de overlijdensakte van haar zoon Jan Klaassens Benus in 1829 wordt zij Janna genoemd.

² J.H. Boon. 2001. De nakomelingen van Bene Claassen en Geesjen Meinen. *Gens Nostra* 56: 241-260.

In 1814 werd hij officier (luitenant) van het zevende bataljon landstorm. Deze landstorm werd opgericht nadat op 20 december 1813 het Reglement van algemeene Volkswapening, Landstorm en Landmilitie werd uitgegeven. Alle weerbare mannen, tussen de 17 en 50 jaar oud, dienden zich te organiseren in bataljons ter verdediging van de eigen omgeving; er werd geen uniform voorgeschreven, maar iedereen diende een groene tak met bladeren op de hoed te dragen als kenmerk. Alleen degenen die de exercitie goed beheersten mochten een soort uniform en/of uitrusting krijgen. Voor een luitenant gold als rangonderscheidingsteken een oranjeband om de bovenarm met twee (eerste-luitenant) of een (tweede-luitenant) gouden strepen.

Landstormmannen dienden hun eigen wapens mee te nemen; ingeval geen wapens voorhanden waren, werden pieken uitgereikt. Naast de piek of de jachtbuks diende elke man een 'zijdgeweer' mee te nemen, te weten een sabel of kleine bijl, en een stuk gereedschap voor het verrichten van graaf- en belegeringswerkzaamheden. Tijdens de bevrijdingsoorlog van 1813-1814 namen de landstormbataljons veelvuldig deel aan het belegeren van Franse garnizoenen. Of Klaas Jans daaraan ook heeft deelgenomen is niet bekend.

Op 16 mei 1792 kocht hij voor f 2500 een plaats in Ommelanderswijk van zijn vader, met voor f 5000 nog een heerd van 20 deimt (10 hectare) aldaar. In 1653 wilden een aantal ondernemende jonkers uit de Ommelanden hun geluk beproeven in de *wilde venen* en zij begonnen met het graven van de Ommelanderswijk. De aanleg van de wijk was echter een vrij moeizaam proces. Pas in 1819 werd Nieuwe Pekela bereikt. De stad Groningen wilde het gebied ontginnen en besloot tot het graven van het Stadskanaal. In 1765 was men begonnen met het graven en het uitgeven van huisplaatsen aan de noordoostzijde van het diep. In 1787 liet de Stad twaalf stenen huisjes langs het kanaal bouwen. De turfopbrengsten bepaalden hoe snel de graafwerkzaamheden vorderden. Men verwachtte ieder jaar 100 roeden (ca 400 meter) te kunnen graven. In 1771 waren de gravers gevorderd tot 1500 meter, wat dus minder voorspoedig was dan verwacht.³

³ <https://bit.ly/2SbwitB>

In 1809 wordt hij vervener genoemd. Op 11 mei 1810 verwerft hij samen met anderen de helft van een huis en een schuur in de zogenaamde 1500 roeden van het Stadskanaal en het recht van vergraving van het veen op de 1500, 1600, 1700 en 1800 roeden, alles in de gemeente Wildervank.

In mei 1810 verkopen de erven Douwe Douwes enerzijds en Hindrik Ebels anderzijds, gezamenlijke eigenaren, voor 1128 gulden, vijf stuivers en vier duiten aan Klaas Jans Benen *'en compagnie, - een behuizinge en schuur staande in de zogenaamde 1500 roede aan het Stadskanaal onder de Wildervank thans door Jurjen Berends Knip en vrouw wordende bewoond, zijnde Stadsgrond etc. en voorts de turf in de 1600 en 1700 roeden gegraven wordende tot op de voorgenoemde tijd (bloeimaand 1811) door hen onder het genot van de gewone dagloone te laten bearbeiten, zijnde dezelve behuizinge egter totnogtoe met geen nummer voorzien veel nummer met schoorsteengeld bezwaard.'*

In 1821 schonk de stad Groningen een stuk grond voor de bouw van een eerste hervormde kerk in het nieuw ontgonnen gebied. In 1829 werd koninklijke goedkeuring verkregen voor de bouw van de kerk, tevens schonk Willem I een bedrag van f 4.000 als bijdrage in de stichtingskosten. In 1830 kwam de kerk gereed. Op 31 oktober van dat jaar werd de kerk ingewijd door de consulent ds. A. Oomkens met een preek over Psalm 122:1. De kerk werd gebouwd op een vierkante plattegrond en bood plaats aan 500 tot 600 kerkgangers. De toren van de kerk werd pas veel later, omstreeks 1850, tegen de westgevel van de kerk gebouwd. De eerste kerkvoogden van de nieuwe hervormde gemeente te Nieuw Stadskanaal waren Wubbe Jans Hiskes, Klaas Jans Benus en Egbert Uniken.⁴ De eerste predikant was de 25-jarige Jan Sonius Swaagman, die daarvoor al vier jaar in Yhorts bij Meppel had gestaan.⁵

⁴ Volgens schrijven van burgemeester De Weerd van Nieuwe Pekela, d.d. 23 mei 1829.

⁵ <https://bit.ly/36l5Gyg>

De Semsstraatkerk in Nieuw-Stadskanaal rond 1900.

Al in 1816 had de toenmalige rentmeester der stadsvenen jonkheer dr. mr. Willem Jacob Wichers, het bestuur van de stad Groningen gewezen op het feit dat bewoners langs het kanaal voor het begraven van hun dierbaren aangewezen waren op begraafplaatsen die wel op anderhalf uur gaans lagen. Op zijn advies koopt de Stad een stuk van een al verpachte veenplaats van Klaas Jans Beenes voor 100 gulden, waarbij de verkoper gelijk 20 graven reserveert. Plan is om bij de begraafplaats een stelling te bouwen met een overbodige klok van Klooster Ter Apel om de doden te beluiden. Maar het kan makkelijker. Men hangt de klok op het dak van de in aanbouw zijnde Oosterschool, aan de andere kant naast de begraafplaats. Het schoolhoofd wordt belast met het delven van graven en onderhoud van het geheel. Later krijgt de luidklok een waardiger plek. In 1850 krijgt de Semsstraatkerk namelijk zijn toren en een ingang aan de kanaalzijde. Vanaf dat moment luidt er een klok vanaf de toren.⁶

In de jaren 1832-1850 werden voor de aanleg van het Stadskanaal vanaf de Tweede Afdraai tot de Mussel-Aa negentien splittings uitbesteed met ieder een lengte van 31 roeden en de laatste splitting met een lengte van 66 roeden. De uitbesteding van de vergraving van de derde splitting, op 26 maart 1835, werd gegund aan de laagste bieder, Klaas Jans Benus, voor 850 gulden.

Rond 1830 heeft hij met anderen een huis en erf met 12 bunder heide in sectie E. In Veendam heeft hij in 1818 totaal 86 deimt, waarvan 3 deimt veen en 38 deimt dalgrond. In Nieuwe Pekela heeft hij dan 45 deimt veen en dalen.⁷

Op 27 augustus 1838 werden tweederde aandelen in twee veenplaatsen, gelegen onder Veenhuizen (Onstwedde) op de Zijstukken, no 7 en 14 van Klaas Jans geveild. Al eerder dat jaar, op 15 juni, ging een aangekondigde verkoop van vaste goederen van Klaas Jans en zijn vrouw in Stadskanaal, om bijzondere redenen, tot nadere aankondiging niet door. Wat die bijzondere redenen waren is niet duidelijk.

⁶ <https://bit.ly/349Be7G>

⁷ <https://bit.ly/3n4PuY5>

De tegen den 15 dezer geannonceerde Verkoop
der VASTE GOEDEREN, toebehoorende aan **KLAAS JANS BENUS** en
Vrouw, te *Stads Kanaal*, wordt, om bijzondere redenen, tot nadere
Bekendmaking, **UITGESTELD**.

Groninger courant, 8 juni 1838.

IV. TWEE DERDE AANDEELEN in twee VEENPLAATSEN, gelegen on-
der *Veenhuizen* (Gemeente *Onstwedde*), op de Zijstukken no. 7 en 14;
alles toebehoorende aan en in gebruik bij **KLAAS JANS BENUS** en
Vrouw, te *Stads-Kanaal* wonende.
Deze Verkoop zal plaats hebben op Maandag, den 27 Augustus 1838, te 2
uren na den middag, ten Huize van JAN KOK, te *Stads-Kanaal*, alwaar de
Conditien in tijds ter lezing liggen.

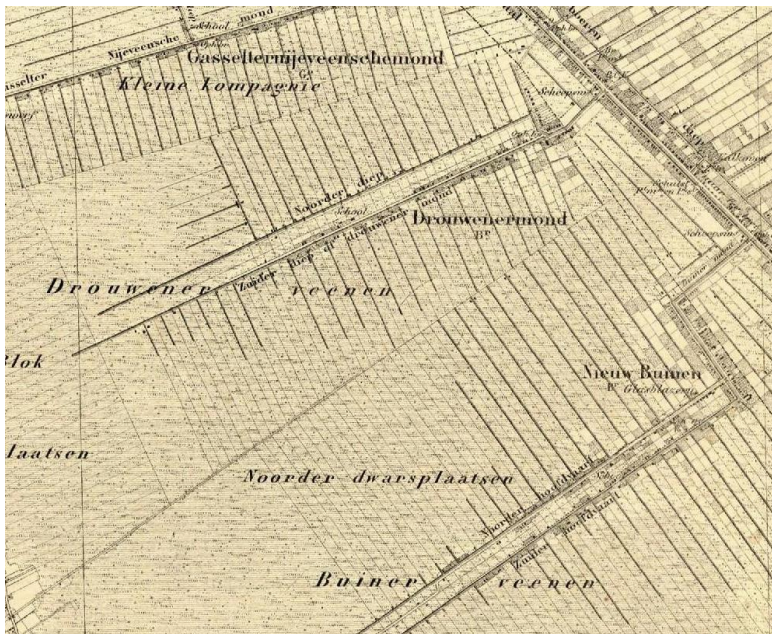
Groninger courant 3 augustus 1838.

Naar Nieuw-Buinen

Wanneer Klaas naar Nieuw-Buinen is gekomen is niet bekend, maar het moet na 1823 zijn geweest, het jaar waarin Nieuwe Buinen werd gesticht. Maar kijken we naar de kadastrale kaart van 1832 dan zien we daarop nog geen bewoning:

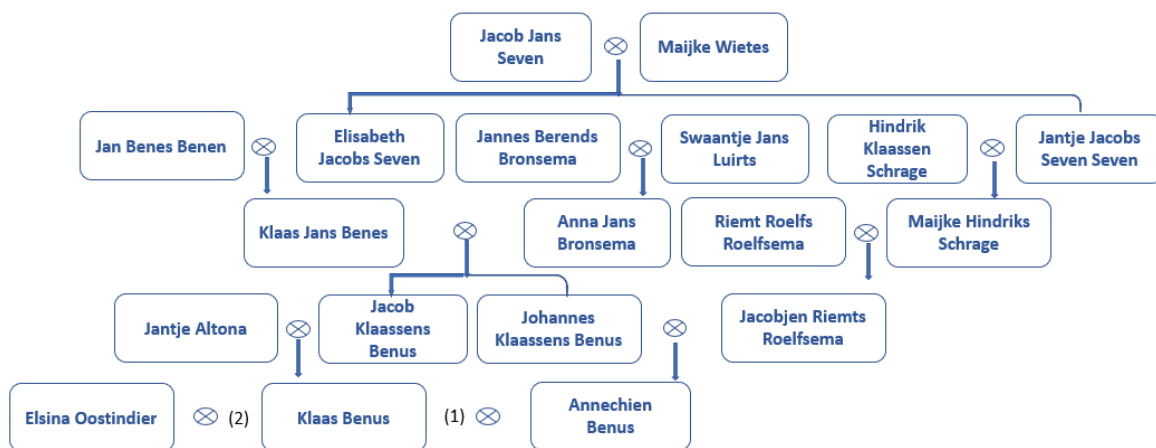

Dertien jaar later, in 1845 ziet de kaart er al heel anders uit en het is niet onmogelijk dat Klaas in een van de woningen aan het Noorderdiep ging wonen.

1860.

Kinderen van Klaas en Anna:

- Elisabeth Klaassens Benus, geboren op 15 januari 1794 in Veendam, gedoopt op 26 januari 1794, overleden op 20 december 1875 in Zandberg (Odoorn). Zij trouwde (1) op 19 augustus 1814 met Doeke Harms Bosker/Bosscher, geboren op 4 april 1795 in Zuidbroek (gedoopt op 12 april), overleden bij Terschelling in juni 1817⁸ (vergaan met zijn schip), zoon van Harm Deddes Bosscher (provinciaal deurwaarder) en Frouke Doekes Mellema. Met hem had zij een zoon Harmannus (veengebruiker), geboren op 19 november 1814, getrouwd met Jantje Hindriks Spier.⁹

Elisabeth trouwde (2) op 20 december 1823 in Nieuwe Pekela met Popko Kornelis Wigboldus, gedoopt op 13 december 1793 in Loppersum, overleden voor 20 december 1875, zoon van Kornelis Popkes Wigboldus en Wipke Freerks Vos. Popko was pelmolenaarsknecht en landbouw, zijn broer Bonne was bierbrouwer.

- Johannes Klaassens Benus (landbouwer, grutter, vervener), geboren op 9 april 1796 in Veendam (gedoopt op 17 april), overleden op 6 juni 1856 in Nieuw-Buinen. Getrouwd op 20 januari 1819 in Veendam met Jakobje Roelfsema, geboren op 14 november 1794, overleden op 31 oktober 1862 in Nieuw-Buinen, dochter van Riempt Roelfsema en Meike Schrage. Uit dit huwelijk:
 - Klaas Jannes Benus (gruttersknecht, arbeider), geboren op 20 mei 1819 in Nieuwe Pekela, overleden op 23 mei 1860 in Assen.
 - Meike Johannes Benus, geboren op 3 september 1821 in Nieuwe Pekela, overleden op 10 juli 1825 in Nieuwe Pekela.
 - *Anna Johannes Benus*, geboren op 4 december 1823 in Nieuwe Pekela, overleden op 13 juni 1889 in Nieuw-Buinen. Zij trouwde op 8 december 1842 in Borger met Johann Georg Christoph Heinz (glasblazer), geboren op 4 augustus 1819 in Piesau

⁸ Eind december 1827 staat er in de Groninger courant dat op 12 januari 1828 op verzoek van de weduwe en de erven van Doeke Harms Bosscher, ten overstaan van het vredegerecht van het kantoor Veendam, een halve stadsveenplaats, gelegen op no 35 achter het schoolgebouw aan het Stads Kanaal, onder Wildervank zal worden geveild. De vraag is of deze Doeke Bosscher 'onze' Doeke is en of de verkoop te maken heeft met het feit dat zijn dood nooit officieel vastgesteld kon worden, omdat hij op zee verdronken is.

<https://bit.ly/4bWA2qg>

⁹ <http://vermij.net/genealogie/bosker/gegevens/VIIIf-doekeharmbosscher.html>

(Saalfeld-Rudolstadt), overleden op 8 november 1909 in Nieuw-Buinen, zoon van Georg Nicolaas Heinz en Johanna Margaretha Poschold.¹⁰

- Riemt Johannes Benus, geboren in maart 1826 in Stadskanaal en overleden op 6 april 1826 in Stadskanaal
- Riemt Johannes Benus (landbouwer), geboren op 8 mei 1827 in Stadskanaal, overleden op 7 maart 1892 in Nieuw-Buinen. Hij trouwde op 29 mei 1845 in Borger met Gezina Trip, geboren op 20 november 1816 in Stadskanaal, overleden op 11 november 1892 in Nieuw-Buinen, dochter van Roelof Jans Trip en Pietertje Freerks Bos.
- Meike Benus, geboren op 14 september 1829 in Nieuwe Pekela, overleden op 3 oktober 1893 in Exloërmond. Zij trouwde op 12 maart 1856 met Menso Egberts Huininga (kapitein en eigenaar van de Meika Jacoba¹¹, een schoenergaljoot, gebouwd in 1856, landbouwer), geboren op 30 november 1831 in Termunten, overleden op 11 oktober 1906 in Wormen (nu wijk van Apeldoorn), zoon van Egbert Hilkes Huininga (schatter van slachtvee) en Pieterke Hinderikus Hamhuis. Menso (dan landbouwer) trouwde (2) op 19 september 1894 in Onstwedde met Elsje Kiers Kok, geboren op 24 april 1842 in Oude Pekela, dochter van Willem Kiers Kok en Johanna Kleve. Elsje was weduwe van Harmannus Pieter de Boer. Harmannus Pieter de Boer was kapitein op de tweemaster brik 'Elsje', gebouwd in 1866. Zijn schip is op zee op 27 mei 1874 lek geraakt op weg van Grangemouth naar St. Petersburg. Het schip is op strand gezet, doch met assistentie van een stoomboot naar hier (Rohnehamm) gesleept. Het moet gelost worden om het te kunnen repareren.¹²
- Elisabeth Benus, geboren op 1 maart 1832 in Nieuwe Pekela.
- Annechien Benus, geboren op 4 juni 1835 in Nieuwe Pekela, overleden op 12 juni 1879 in Odoorn. Zij trouwde op 6 juli 1861 met haar neef Klaas Benus, geboren op 9 april 1836 in Nieuwe Pekela, zoon van Jacob Klaassens Benus en Jantje Alberts Altona.
- Klaas Benus (vervener), geboren op 9 april 1836 in Nieuwe Pekela.
- Jan Klaassens Benus, gedoopt op 10 juni 1798 in Veendam, begraven in Ommelanderswijk op 28 juni 1798.

¹⁰ Zie bijlage 3.

¹¹ Het schip werd in 1861 te koop aangeboden:

<https://www.marhisdata.nl/schip&id=15133&chronicles=connected>

¹² <https://www.marhisdata.nl/schip&id=16177>

- Jan Klaassens Benus, gedoopt op 19 januari 1800 in Veendam, overleden in Stadskanaal op 21 november 1829. Ongehuwd.

In het jaar eenduizendacht-honderd negen-en-twintig op maandag den drie-entwintigsten vande maand November des jaars eenduizend acht-honderd negen-en-twintig is van de Weerd Burgemeester en Schepenen van den Burgerlyken Staat in de Gemeente Nieuwe Pekela, Nieuw-Buinen, Provincie Groning, geassembleert Rijkst. Treuts Doosjen oud dertig jaren, Artblader van beroep en Albert Berent Bos, oud drie-entwintig jaren, Artblader van beroep, beide wonende aamt Stadskanaal binnen dere Gemeente, Verklarende dat op Za Vordag den Leuen-twentigsten vande maand November des jaars eenduizend acht-honderd negen-en-twintig des voormiddags te negen uur in het huys getekend N° 28 te Klads Kanaal overleden is Jan Klaassens Benus, oud dertig jaren, ongehuwd, Zoon van Klaas Jans Petrus Veencislar, en van Janna Jannes Boordsonu Ehelidenwoneude aamt Stadskanaal. Waarop de posantten dere akte met mij getekend hebben na dat hiin deselve is voorgelesen op dag maand en jaer als verken.

De Burgemeester
 Rijkst. Treuts Doosjen
 Albert Berent Bos

- **Jacob Klaassens Benus**, geboren en gedoopt op 6 juni 1802 in Veendam, overleden op 9 augustus 1871 in Nieuw-Buinen. Getrouwd op 1 juli 1835 in Nieuwe Pekela met Jantje Alberts Altona, geboren op 27 januari 1815 in Nieuwe Pekela, dochter van Albert Geerts Altona (bakker) en Trientje Bos. Hij behoorde met 212 dagwerken tot de belangrijkste verveners uit de Veenmarken.¹³

Is hij in 1852 correctioneel veroordeeld? vonnis 2700a uit het jaar 1852 zie toegang 0106 inventarisnummer 9 van de arrondissementsrechtbank in Assen.

https://www.drentsarchief.nl/onderzoeken/archiefstukken?mivast=34&mizig=236&miadt=34&miaet=54&micode=0107_507.2&minr=8861261&miview=ldt

- Swaantje Klaassens Benus, geboren op 9 juni 1805, gedoopt op 15 september 1805 in Veendam, begraven op 29 maart 1811 in Ommelandervijk.
- Hendrik Klaassens Benus (koopman, grutter, bakker), geboren op 18 juni 1808 (gedoopt op 26 juni 1808) in Veendam, overleden op 2 juni 1875 in Stadskanaal. Getrouwd op 24 november 1831 met Arnoldina van der Laan, geboren op 29 oktober 1810 in Scharmer (gedoopt op 18 november in Scharmer), overleden op 6 juni 1881 in Stadskanaal, dochter van Wilhelmus van der Laan (koopman, kroeghouder, gemeentebode en deurwaarder) en Eltje Hindriks Thames (getrouwd op 18 juli 1810 in Scharmer). Uit dit huwelijk:
 - Maria Benus, geboren op 8 september 1832 in Stadskanaal, overleden op 14 november 1913 in Stadskanaal.
 - Adamus Oomkens Benus (bakker), geboren op 7 september 1834 in huis nr. 24 in Stadskanaal, overleden op 21 mei 1877 in Stadskanaal. Ongehuwd. Hoe hij mogelijk aan zijn opvallende voornaam kwam lees je in bijlage 1.
 - Anna Benus, geboren op 16 januari 1837 in Stadskanaal, overleden op 12 december 1858 in Stadskanaal.

¹³ <https://edepot.wur.nl/136833>

- Wilhelmina Klasina Benus, geboren op 8 mei 1839 in Stadskanaal, overleden op 28 mei 1839 in Stadskanaal.
- Klaas Benus, geboren op 5 mei 1840 in Stadskanaal.
- Wilhelmina Benus, geboren op 15 november 1841 in Stadskanaal, overleden op 28 mei 1858 in Stadskanaal.
- Elina Benus, geboren op 20 december 1843 in Stadskanaal (Wildervank), overleden op 26 januari 1895 in Musselkanaal.
- Jan Benus (brievenbesteller), geboren op 10 januari 1846 in Stadskanaal (Wildervank), overleden op 15 maart 1922 in Wildervank. Getrouwd (1) op 15 maart 1873 in Onstwedde met Jannette Frielink, geboren op 18 juli 1849 in Jipsinghuizen (Vlagtwedde), overleden op 10 september 1887, dochter van Bernardus Johannes Frielink (rijkscommies) en Jansje Ingwersen en (2) op 29 juni 1893 in Borger met Sietske Vogelzang, dochter van Pieter Sipkes Volgelzang (rijksveldwachter) en Grietje IJkes Groen. Zowel met Jannette als met Sietske kreeg hij vijf kinderen.
- Johannes Benus (timmerman), geboren op 5 januari 1848 in Wildervank, overleden op 23 augustus 1913 in Musselkanaal. Getrouwd op 30 april 1875 in Onstwedde met Barbera de Groot, geboren op 9 oktober 1850 in Nieuwe Pekela, overleden op 14 juli 1919 in Musselkanaal, dochter van Geert Hendriks de Groot (schipper) en Derkjen Hindriks Kuiper.
- Margaretha Geertruida Benus, geboren op 2 maart 1850 in Stadskanaal, overleden op 5 december 1901 in Musselkanaal. Getrouwd op 10 mei 1873 in Onstwedde met Petrus Leutscher (koopman), geboren op 6 juni 1847 in Diever, overleden op 31 maart 1934 in Musselkanaal (Sluisstraat), zoon van Berend Leutscher en Baudewina Jacobus Oosterbaan.

- Jakob Benus (arbeider), geboren op 14 mei 1852 in Stadskanaal, overleden op 25 september 1878 in Stadskanaal.
- Klaas Klaassens Benus (koopman, arbeider), geboren op 19 februari 1812 in Veendam, overleden op 29 maart 1873 in Nieuw-Buinen. Hij trouwde op 12 januari 1846 in Onstwedde met Sophia van Oosten/Oost (dienstmeid), geboren op 26 februari 1828 in Veendam, overleden op 17 oktober 1900 in Nieuw-Buinen, dochter van Jan van Oost (stelmaker) en Janna Obbes Visser. Uit dit huwelijk:
 - Klaas Benus (arbeider, turfschipper), geboren op 17 november 1845 in Stadskanaal (gewettigd bij het huwelijk van zijn ouders), overleden op 14 april 1929 in Emmen. Hij trouwde (1) op 6 augustus 1870 in Borger met Annechien Vos (arbeidster), geboren op 25 januari 1848 in Gasselterboerveen, overleden op 22 mei 1878 in

Nieuw-Buinen, dochter van Jan Jans Vos (arbeider, veenbaas) en Stientje Jans Zeven (arbeidster). Hij trouwde (2) binnen een half jaar na de dood van Annechien, op 2 november 1878 in Borger, met Geessien Meenderman, geboren op 26 april 1859 in Stadskanaal en (3) met haar zus Grietje Meenderman (arbeidster; zij kon niet schrijven), geboren op 2 november 1860 in Stadskanaal (Wildervank), dochter van Jan Albertus Meenderman en Feichien Jacobs Speelman. Grietje was weduwe van Hendrik Eisinga met wie op 26 februari 1887 in Borger was getrouwd.

- Janna Benus, geboren op 12 februari 1847 in Stadskanaal, overleden op 11 juli 1856 in Nieuw-Buinen.
- Jan Benus (landbouwer), geboren op 29 augustus 1848 in Stadskanaal, overleden op 27 december 1925. Hij trouwde (1) op 12 augustus 1871 in Borger met Johanna Smit (arbeidster), geboren op 2 oktober 1853 in Borger, dochter van Siemen Smit (arbeider) en Grietje Koerts Poppen (arbeidster). Hij trouwde (2) op 8 januari 1910 in Borger met Fenna Beuker, geboren op 4 oktober 1852, overleden op 15 januari 1922 in Borger, dochter van Christiaan Beuker en Wopke Mulder.
- Jacob Benus (vervener, winkelier), geboren op 2 januari 1850 in Onstwedde, overleden op 6 oktober 1941 in Borger. Hij trouwde met Foktje Springer, geboren op 26 maart 1850 in Wildervank, overleden op 5 juni 1931 in Assen, dochter van Jurrien Simons Springer en Barbara Jacobs Klein. Uit dit huwelijk elf kinderen, onder wie:
 - Klaas Benus, geboren op 10 februari 1872, overleden in Nieuw Buinen op 14 april 1952. Hij trouwde in Oude Pekela op 23 april 1902 met Hilke Bloem, geboren in Oude Pekela op 5 december 1878, overleden in Groningen op 23 september 1932, dochter van Derk Bloem en Hendriette Mulder. Klaas was onderwijzer van de openbare school 15 in Nieuw-Buinen.

- Jurrie Benus, geboren op 2 november 1873 in Nieuw-Buinen, overleden op 4 april 1960 in Assen. Hij trouwde op 23 juli 1902 in Emmen met Roelfje Postma, geboren op 15 oktober 1873 in Assen, dochter van houthandelaar Roelof Postma en Grietje Oosterveld. Ook Jurrie was onderwijzer en hoofd der school in Schoonoord.
- Anna Benus, geboren op 2 februari 1852 in Onstwedde, overleden op 1 maart 1929 in Emmen. Zij trouwde op 24 december 1875 in Borger met Arend Trip (arbeider), geboren op 12 mei 1852 in Gasselte, overleden op 29 december 1916 in Zuidstukken (Onstwedde), zoon van Han Arends Trip en Engeltje Gerrits Baas. Zij kregen een zoon Jan, geboren op 19 februari 1879 in Nieuw-Buinen, overleden op 25 december 1966 in Stadskanaal. Hij trouwde met Tonnisje Boender.
- Elizabeth Benus, geboren in Nieuw Buinen op 18 december 1853, overleden aldaar op 25 april 1908. Zij trouwde in Borger op 17 maart 1882 met Hendrik Schuurman (arbeider), geboren in Rolde op 26 april 1853, overleden in Nieuw Buinen op 6 november 1886, zoon van Van Gerrit Schuurman en Harmina Hagting.

- Janna Benus, geboren op 20 november 1856 in Nieuw-Buinen, overleden op 5 september 1860 in Nieuw-Buinen.
- Sophia Benus (arbeidster), geboren op 20 oktober 1858 in Nieuw-Buinen, overleden op 1 maart 1906 in Nieuw-Buinen. Zij trouwde op 1 mei 1878 in Borger met Berend Deuze (arbeider), geboren op 1 februari 1854 in Wildervank, overleden op 27 april 1935 in Nieuw-Buinen, zoon van Klaas Berends Deuze (arbeider) en Luchina Wichers, met wie zij acht kinderen kreeg.
- Jantje Benus, geboren op 15 juni 1860. Zij trouwde op 28 juni 1879 in Borger met Tiedo Smith (timmerman), geboren op 12 maart 1851 in Nieuw Scheemda, zoon van Kornelis Tiedes Smith (timmerman) en Fenna Jans Hold.
- Janna Benus, geboren op 9 november 1861, overleden op 21 januari 1873 in Nieuw-Buinen.
- Tetje Benus, geboren op 3 mei 1863, overleden op 23 februari 1872 in Nieuw-Buinen, 8 jaar oud.
- Zweries/Zwiers Benus (fabrieksarbeider, machinist), geboren op 2 februari 1865 in Nieuw-Buinen, overleden op 27 november 1916 in Stadskanaal. Hij trouwde op 24 mei 1890 met Lammechien Deuze (arbeidster, huishoudster), geboren op 2 februari 1860 in Wildervank, overleden op 28 januari 1942 in Borger, de zus van Berend Deuze die met Sophia Benus was getrouwd. Hij kreeg met Lammechien drie kinderen. Lammechien was op 30 april 1921 hertrouwd met de veel jongere Meine Kruizinga, zoon van Berend Kruizinga en Grietje Niemeijer. Lammechien was 61, Meine, weduwnaar van Steffentje Scholtens, 49. Het huwelijk werd op 13 november 1928 in Assen ontbonden. Meine stierf op 15 augustus 1955 in Stadskanaal.
- Zwaantje Benus, geboren op 2 augustus 1866 in Nieuw-Buinen, overleden op 17 mei 1880 in Nieuw-Buinen
- NN Benus, levenloos geboren op 23 november 1867 in Nieuw-Buinen.
- Annechien, geboren op 20 mei 1870 in Nieuw-Buinen, overleden op 8 februari 1872 in Nieuw-Buinen.

Overval op het huis van Klaas Benus

In de vroege morgen van 7 juli 1869 viel Roelof Johannes Oostma, een arbeider uit Stadskanaal, het huis van Klaas Benus in Nieuw-Buinen binnen. Hij viel Sophia van Oosten, de vrouw van Klaas aan, sloeg haar en bond haar vast. Vervolgens zette hij een mes op haar keel om haar te dwingen om de plek aan te wijzen waar de sleutel van een in de woonkamer liggende kist lag. Toen zij daaraan gehoor had gegeven stal hij 84,60 gulden uit de kist. De verwondingen van Sophia waren dusdanig ernstig dat meer dan twintig dagen niet heeft kunnen werken.

Roelof Oostma werd op zondag 8 augustus 1869 door de onbezoldigde rijksveldwachters Huisinga uit Middelstum en Wieringa uit Kantens opgepakt.¹⁴

¹⁴ Provinciale Drentsche en Asser courant. 09-08-1869

Oostma, een recidivist (hij was eerder tot zes jaar tuchthuisstraf veroordeeld), werd door het Hof van Drenthe tot een tuchthuisstraf van twintig jaar veroordeeld. Oostma ging in cassatie bij de Hoge Raad, maar deze verwierp op 16 februari 1870 het beroep.¹⁵

Zie voor een uitgebreid verslag bijlage 1.

¹⁵ Provinciale Drentsche en Asser courant, 17 februari 1870.

Grondbezit

In onderstaande tabel is te zien dat het agrarisch grondbezit in Sappemeer in het begin van de negentiende eeuw nog uit aardig wat weiland bestond, maar dat dat in de loop van ruim een eeuw steeds minder werd. Het percentage landbouwgrond bleef in de eeuw tussen 1833 -1930 tamelijk constant, waarbij de toename van de hoeveelheid grond die aangemerkt werd als tuin(bouwgrond) in de eerste helft van de twintigste eeuw opvallend is.¹⁶ In 1912 werd er een veilinggebouw gebouwd waar groenten aangevoerd en verkocht werden vooral in richting Groningen en Duitsland.

Agrarisch grondgebruik Sappemeer

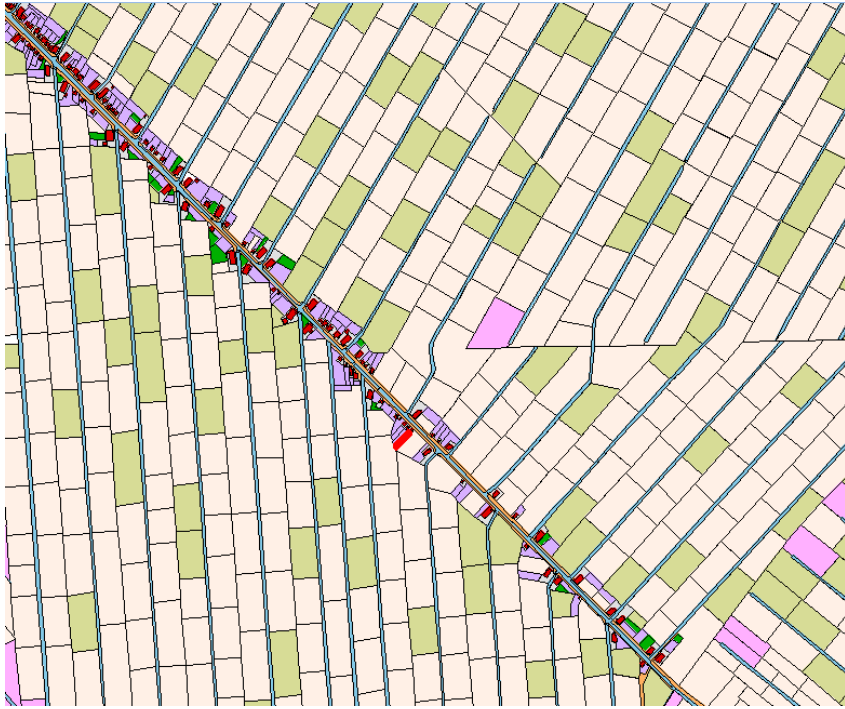
jaar	% akker	% gras	% tuin	tot.opp. cultuurgrond (ha.)
1815	59,3	40,7		1183,20
1833	77,6	18,6	3,8	1251,28
1862	76,8	23,2		1327,86
1885	79,1	17,2	3,8	1203,78
1930	71,1	11,7	17,2	1113,77

Bezit van Klaas Jans Benus in 1832 (perceel Veendam G338, plaatselijke benaming Noorderwijk).
Klaas Jans woonde toen in Stadskanaal.

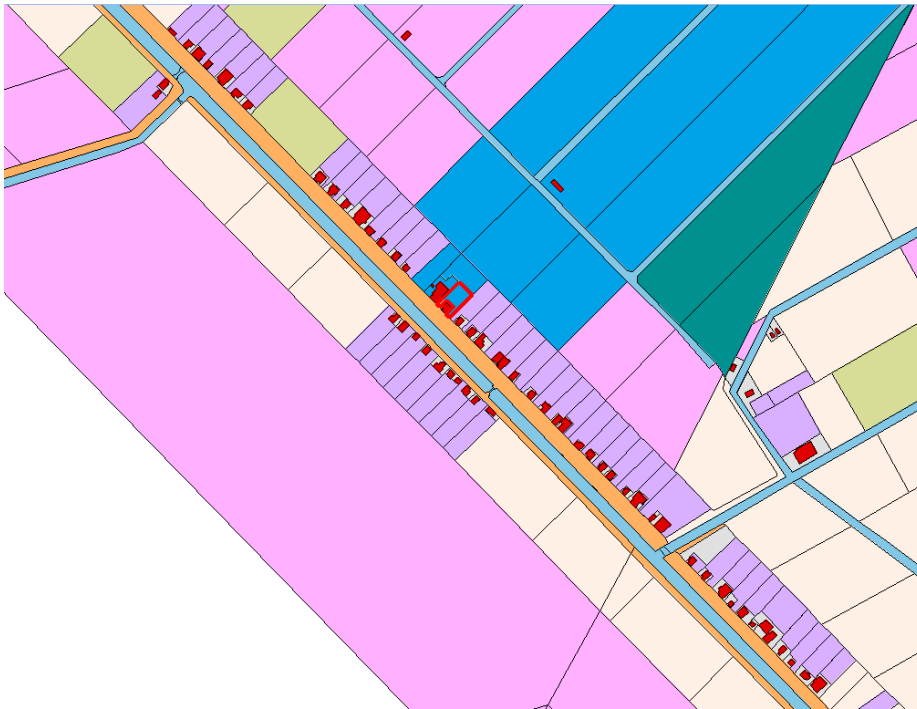
Soort eigendom	Inhoudsgrootte	Inhoudsgrootte ...	Klasse1	Klasse2	Klasse3
bouwland	12850.0	0.0	0.0	12850.0	0.0
bouwland	11560.0	0.0	0.0	11560.0	0.0
bouwland	11500.0	0.0	0.0	11500.0	0.0
bouwland	15490.0	0.0	0.0	0.0	15490.0
bouwland	9560.0	0.0	0.0	0.0	9560.0
bouwland	11350.0	0.0	0.0	11350.0	0.0
bouwland	12670.0	0.0	0.0	12670.0	0.0
weiland	8660.0	0.0	0.0	0.0	8660.0
weiland	17080.0	0.0	0.0	0.0	17080.0

¹⁶ <https://02oapps.nl/mip/beschrijvingen/Hoogezand-Sappemeer.pdf>

Huis en tuin van Klaas Benus die in Stadskanaal woonde.

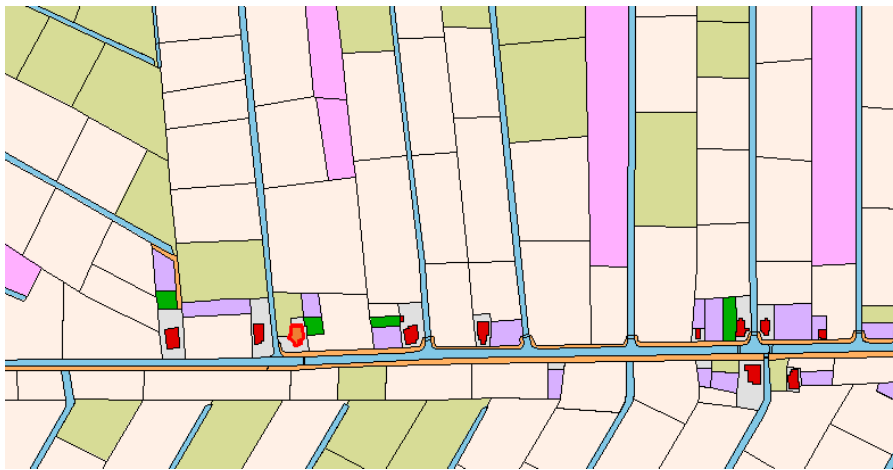
Bezit van Klaas Jans Benus in Stadskanaal in 1832:

Op onderstaande kaartjes is het bezit van de weduwe van Bene Jans Benus, de broer van Klaas Jans, in rood aangegeven. Deze streek stond bekend als Zuidwending. Zij bezat in 1832 het huis aan het kanaal (de wijk) met de daarachter liggende stukken land, deels bouwland, deels weide (beide in rood).

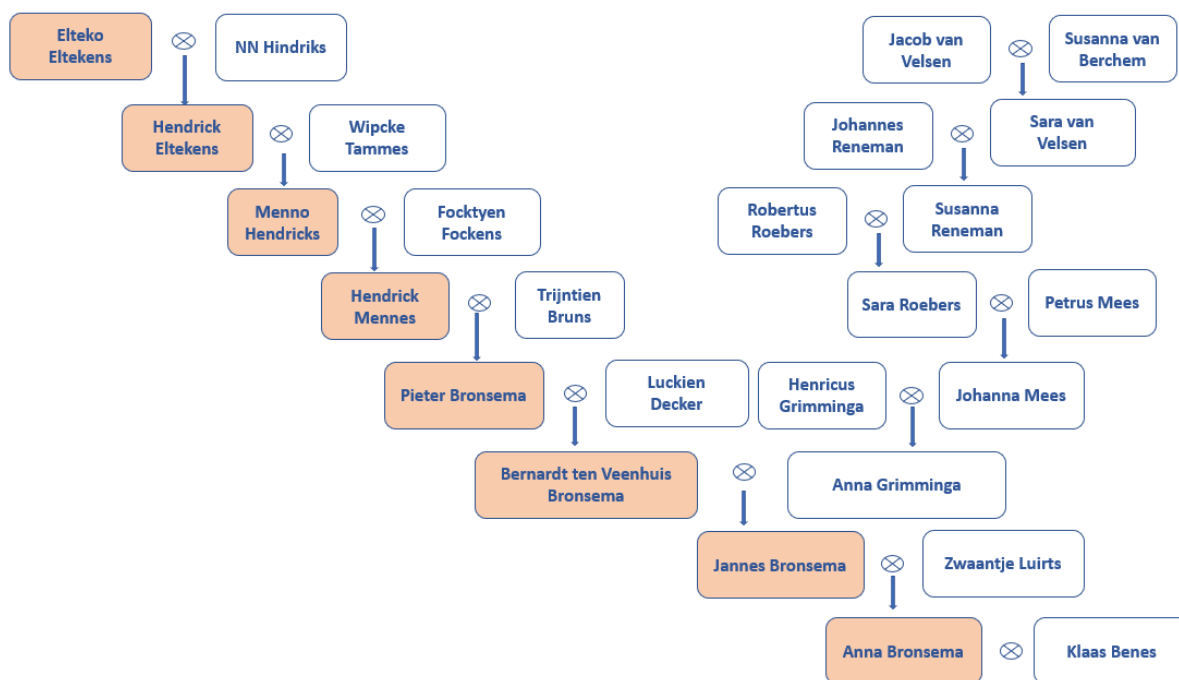
bouwland	13920.0	0.0	0.0	0.0	13920.0
weiland	10070.0	0.0	0.0	0.0	10070.0
bouwland	11350.0	0.0	0.0	0.0	11350.0
bouwland	10970.0	0.0	0.0	0.0	10970.0
weiland	6770.0	0.0	0.0	0.0	6770.0
weiland	6140.0	0.0	0.0	6140.0	0.0
bouwland	12180.0	0.0	0.0	12180.0	0.0
bouwland	9320.0	0.0	0.0	9320.0	0.0
bouwland	18360.0	0.0	0.0	18360.0	0.0
tuin	820.0	0.0	0.0	820.0	0.0
boomgaard	540.0	0.0	540.0	0.0	0.0

Aan het water lag het huis (lichtrood) met naastliggende boomgaard (groen) van de weduwe van Bene Jans Benus.

Voorouders van Anna Bronsema

Over de voorouders van Anna Bronsema, de vrouw van Klaas Jans Benus, beschikken we over zeer veel informatie. In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan de voorouders van Anna in de mannelijke lijn. In aparte hoofdstukken gaan we dieper in op de welgestelde families Fockens en Grimminga, maar ook op de boeiende geschiedenis van de families Mees en Van Berchem, allemaal voorouders van Anna Bronsema.

Elteko Eltekens

Elteko Eltekens werd rond 1500 geboren in Midwolde. Hij trouwde met een vrouw van wie we slechts weten dat zij een dochter was van een Hindrik. Uit dit huwelijk o.a.:

Hendrick Eltekens

Hendrick Eltekens werd rond 1558 geboren in Midwolda en overleed op 17 september 1631 in Midwolda. Hij trouwde met Wipcke Tammes, geboren in Scheemda. Wipcke werd geboren ergens tussen 1537-1549 en overleed tussen 22 juni 1617 en 31 januari 1623. Zij was eerder getrouwd met Menno Tiddinga.

Menno Hendricks

Menno Hendricks werd geboren rond 1586 en overleed op 11 mei 1663 in Midwolda. Hij trouwde met Focktyen Fockens, geboren rond 1590 op 'Hoysum' in Warffum, overleden voor 7 november 1623. Aan haar is een afzonderlijk hoofdstuk gewijd.

Hendrick Mennes

Hendrick Mennes werd geboren rond 1613 en overleed voor 1687. Hij trouwde met Trijntien Peters Bruns, geboren op 20 april 1627 op Dinghweer (gedoopt op 28 april 1667 in Pekela). Trijntien was de dochter van Peter Bruns van Dinghweer onder Stedum (zoon van Brunt Hayes uit Weiwerd) en Hindricktien Jans (dochter van Jan Hindricks). Peter Brunt/Bronts, zoon van Brunt en Vookel, werd

gedoopt op 28 januari 1573 in Stedum. Hij stierf op 4 maart 1660 in Stedum. landbouwer op Dinghweer te Stedum. Hij trouwde (1) op 6 februari 1606 in Stedum met Trijntien Cnols, geboren rond 1580 in Startenhuizen, overleden in november 1618 in Stedum, dochter van Claes Cnol toe Startinghuisen en Catrina Harmens. Met Trijntien kreeg Peter twee kinderen, in respectievelijk 1607 en 1608 die beiden jong zijn overleden.

Hij trouwde (2) op 25 april 1624 in Tinallinge met Hindricktien Jans, dochter van Jan Hindricks en Nanie Bonnes.

Dinghweer

Dinghweer is een boerderij aan de Hemeterweg 2 bij Hemert (onder Stedum). Mogelijk verwijst de naam naar een gerechtsplaats, dingen is rechtspreken. In 1607 verkopen Egberdt Cornelys en zijn vrouw Katrina en hun zoon Harmen Egberdts en zijn vrouw Anna aan Peter Brundts en zijn vrouw Katrintyen Knoels te Dingweer bij Stedum de heemstede 'ut de galgenbarges venne' bij Kröddeburen, het noordelijk gedeelte van de woonplaats Ten Post in de gemeente Groningen.¹⁷

In het huis bevindt zich een gebrandschilderd naamruitje uit 1662 van jonker Johan Clant en ook achter de bijschuur bevindt zich een gevelsteen met dat jaartal.

Op 17 juli 1666 wordt de erfenis van Peter en Hindricktien verdeeld tussen Brunt en zijn zus Trijntien. Brunt krijgt het huis Dingweer en het land, waar het huis op staat, *'mit linnen, tinnen, alle huismans gereedschap en levendige have; de landen bij Stedum, die bij de plaetse Dingweer behoren; een heert landes in het carspel Stedum; het land op de Meeden; een heert landes op de Grootte ter Munten; al het andere land ter Munten gelegen; het land in het carspel Woltersum en tien grasen veenland ten Post gelegen'*.

Trijntien en haar man Hindrick Mennes, zoon van Menno Hendricks en Focktyen Fockens¹⁸, kregen: *'2 heerten land tot Hemert, de ene Boelsema en de andere Jan Eelincks Wyrda geheten; Alle landen in het carspel Tyallinge; het land tot Grunskens; een heert land tot Baamsom gelegen, uitgezonderd twee grazen land vrij land, die Hindricktien, de dochter van Hindrick Mennes, door haar grootvader zijn geschonken; al het land in het carspel Ten Poste.*

¹⁷ Zie ook het artikel over Dinghweer.

¹⁸ Zie het artikel over de familie Fockens.

Uit het huwelijk van Hendrick en Trijntje o.a.:

Pieter Bruns Mennes Bronsema

Pieter Bruns Mennes Bronsema werd gedoopt op 1 juli 1660 in Midwolda en overleed op 26 mei 1710 in Vlagtwedde. Voor hem waren er in dit gezin (tussen 1653-1656) al drie kinderen geboren die ook de naam Peter droegen en heel jong waren overleden.

Pieter (Peter) was een nazaat van welgestelde Groningse boeren van het Hogeland. Hij zelf was ongetwijfeld ook niet onbemiddeld. Hij was tussen 1696-1709 landdagcomparant voor Stedum. Dat wil zeggen, hij was een vertegenwoordiger van Stedum in het bestuur van Stad en Ommelanden, de Staten. Dit bestuur bestond uit burgemeesters en raad van de stad Groningen en uit vertegenwoordigers van de kerspelen zoals jonkers, hoofdelingen, eigenerfden en volmachten. Zij werden Landdagcomparanten genoemd. Om te worden toegelaten moest worden voldaan aan voorwaarden van leeftijd, lidmaatschap van de kerk en het bezit van een behuisde heerd met minstens 30 grazen land¹⁹ ter waarde van minstens 1000 Emders guldens.

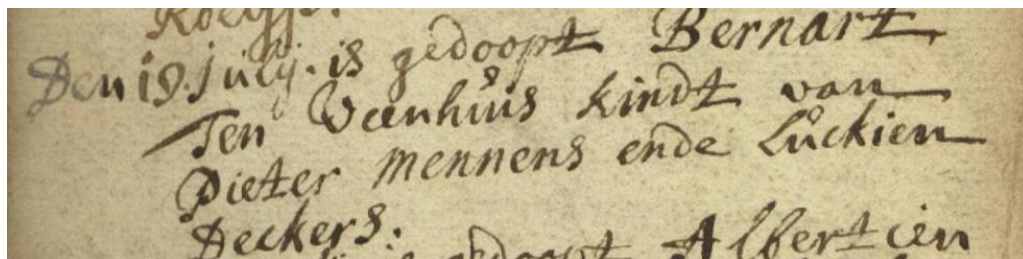
Pieter trouwde (1) op 1 juni 1684 in Midwolda (registratie op 30 april 1684 in Winschoten) met Swaentje Dries met wie hij een zoon kreeg, Hinricus Mennes Bronsema, gedoopt op 29 maart 1685 in Midwolda, overleden op 7 juli 1774 in Winschoten. Hij trouwde op 18 april 1706 in Vlagtwedde met Johanna Heres, geboren op 25 mei 1687 in Vlagtwedde, dochter van Heero Geerts.

In oktober 1686 trouwde hij (2) met Luckien Jacobs Decker, dochter van Jacob Berents Decker en Gartje Elses ten Veenhuis. Met haar kreeg hij vijf kinderen, twee dochters en drie zonen die allemaal de naam Berend (Bernardt) kregen. Twee van hen stierven jong, alleen de jongste Berend overleefde.

Bij het aangaan van de huwelijksvoorwaarden in 1686 wordt bepaald dat Peter en zijn vrouw zullen gaan wonen in het huis van haar moeder. Hij vestigde zich dus in Westerwolde. Over de periode november 1693 - november 1709 is over hem verder niets bekend. Zijn weduwe komt meermalen voor. Op 24 september 1712 wordt zij gedaagd tot het betalen van rente. Op 23 juni 1714 verklaart zij schuldig te zijn 1150 Carolieguldens, voortkomende uit obligaties ad. f 150 dd. 9 december 1713 en f 300 dd. 3 mei 1713 en verschuldigde renten. Uit de obligaties en de rente daarover kan overigens het veel hogere bedrag niet verklaard worden. Op 9 mei 1715 verklaart zij 670 Caroliegulden schuldig te zijn. Op 19 oktober 1716 verpacht zij voor negen jaren aan Berent Jans te Vlagtwedde een huis met tuin voor f 300. Op 20 februari 1717 cedeert zij aan de koopman en kerkvoogd Hero Geerts te Vlagtwedde (vader van de vrouw van haar stiefzoon) een heerd, groot 16 deimt, in de Uitham, voor 923 gulden. Op 20 februari 1717 koopt zij een huis met tuin te Vlagtwedde voor 320 gulden, terwijl zij 7 mei 1717 verklaart 1400 schuldig te zijn.

¹⁹ Een oppervlakte gras was de oppervlakte die één koe nodig had om te grazen. Op één hectare land konden ongeveer twee koeien grazen, dus een gras is ongeveer een halve hectare.

Berend (Bernardt) ten Veenhuis Bronsema

Berend (Bernardt) ten Veenhuis Bronsema werd gedoopt te Vlagtwedde op 19 juli 1705. De naam Veenhuis dankt hij aan zijn oma van moeders kant, Gartje Elzes ten Veenhuis, telg uit een aanzienlijk Gronings geslacht. Hij trouwde in Vlagtwedde op 4 februari 1725 met Anna Grimminga²⁰. In het trouwboek staat: *'den 4 Febr. 1725 sijn gecopuleert de Eerbare Berend ten Veenhuis Erff en woonachtigh alhijr tot Vlachtwedde ende de Deughtsaeme Dochter Anna Grimmenga meede woonachtigh alhijr tot Vlachtwedde'*.

Anna Grimminga

Anna was een dochter van een gepromoveerde jurist met een veelzijdige loopbaan, Hij was bijvoorbeeld redger van Zuidwolde, Wetsinge, Wehe en Zuurdijk, Adorp-Harssens, Zuidwolde, Leens, Warfhuizen, Baflo en van Kloosterburen. Ook was hij advocaat bij het gericht van Westerwolde. Een redger was een plaatselijke bestuurder in de provincie Groningen, met name in Hunsingo en Fivelgo, die tot 1795 als plattelandsrechter en notaris optrad. Oorspronkelijk werden de redgers gekozen uit de kring van grondbezitters die over voldoende juridische kennis beschikten. In de 17e en 18e eeuw schakelde men daarom vaak juristen in, die geconstitueerde rechters werden genoemd.

Berend bediende zich in zijn leven van verschillende namen. De naam Bronsema is afkomstig van zijn oma van vaders kant Trijntien Peters Bruns. De naam ten Veenhuis komt van zijn oma van moederskant, Gartje Elzes ten Veenhuis, op wier erf hij woonde (zie ook het stukje over Henricus Bronsema hierboven).

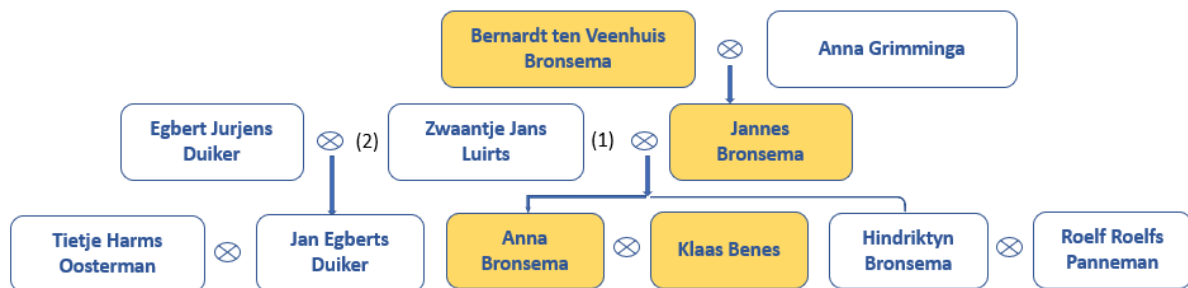
Toen zijn moeder overleed (zijn vader was al eerder overleden) was Berend 13 jaar oud en, volgens het Landrecht van Westerwolde, werd hij de erfgenaam van de goederen van zijn ouders. Vanwege zijn leeftijd kwam hij onder voogdij te staan van Remcke Mennes Liefstingh (zijn zwager), Hiske Hulsinge en Berendt Berendts, smid. Deze Remcke (afkomstig uit Weende) was op 16 juni 1709 in Vlagtwedde getrouwd met zijn oudere zus Gartina Catharina Mennens (gedoopt op 16 augustus 1691 in Vlagtwedde en overleden op 10 juni 1721 in Vlagtwedde). Op 25 mei 1721 verkopen zijn voogden een molenwaar onder Vlagtwedderhamrik voor 80 gulden. Op 16 november 1722 verkopen zijn voorstanders een akker te Vlagtwedde voor 39 gulden.

²⁰ Zie het artikel over Anna Grimminga.

Op 6 januari 1726 verkoopt Bernardt een mannen- en vrouwenbank in de kerk te Vlagtwedde, behorende bij 'Het Deckers' (het door zijn moeder geërfde goed) voor 33 gulden. Op 15 januari 1726 verkoopt Berend Veenhuis Bronsema – zo tekent hij dan – met zijn voorstanders dit goed 'Deckers' en een klein huis daarbij voor 1450 gulden aan zijn zwager Remcke Mennes Liefstingh. Op 21 januari 1727 verkoopt hij met zijn voorstanders 8 deimt land te Vriescheloo voor 400 gulden. Door het recht van naarkoop wordt het op 11 mei 1729 toegewezen aan zijn zuster Catharina en haar man, die het op 12 september 1729 voor 850 gulden verkopen, waarvan echter 650 gulden te betalen aan (haar halfbroer) mr. Hindricus Brontsema.

Blijkbaar werd er een complete 'uitverkoop' gehouden, nodig ter betaling van crediteuren, zulks volgens trekcedul (akte van gerechtelijke verkoop) van 13 december 1725 en autorisatie van Burgemeesteren en Raad van Groningen op 31 oktober 1725; in gevolge deze autorisatie werden op 17 april 1728 verschillende stukken land, behorende bij zijn plaats 'Het Deckers', voor 375 gulden verkocht.

Johannes/Jannes Bronsema

Berend en Anna kregen acht kinderen van wie Johannes (Jannes) het zevende kind en de jongste zoon was. Hij werd gedoopt op 7 mei 1739 in Nieuwe-Pekela en begraven op 20 juni 1777 in Nieuwe-Pekela. Hij trouwde op 18 november 1770 in Nieuwe-Pekela met Zwaantje Jans Luirts, gedoopt op 26 maart 1747 in Nieuwe-Pekela, overleden op 3 december 1827 in Nieuwe Pekela. Zwaantje was de dochter van Jan Geerts Luirts en Hindrikkijn Hendrikx.

Jannes Berends Bronsema en zijn vrouw Zwaantje Jans kopen op 23 januari 1777 in Nieuwe Pekela een stuk land van Antoni Jans en zijn vrouw Meiltje Klaassen.

Voorouders van Zwaantje Luirts

Zwaantje was een dochter van Jan Geerts Luirts, geboren rond 1712 in Nieuwe Pekela, die op 1 mei 1746 in Nieuwe Pekela trouwde met Hindrikkijn/ Hendrikjen Hendrikx, gedoopt op 5 september 1723 in Veendam, begraven op 10 oktober 1792 in Nieuwe Pekela.

Luirt Lauwerens

Jan Geerts Luirts was een zoon van Luirt Lauwerens en Rebekka Antonies, dochter van Anthonij Hermens Elsthof en Geertje Hermens. Luirt Lauwerens en Rebekka Antonies namen op 4 Mei 1741 een hypotheek op bij Jannes Claassen Nieholt en Lammegijn Folkes.

Anthonij Hermens Elsthof

Anthonij werd gedoopt op 9 februari 1668 in Delfzijl. Hij trouwde (1) op 30 december 1688 (datum eerste proclamatie) met Geertjen Hermens. Anthony was soldaat onder overste luitenant Gerhard Schaij/Schaeij (die als kapitein in 1658 werd aangesteld tot commandeur van de schans in Delfzijl). Deze Gerhard Schaij/Schaeij was de schoonzoon van burgemeester

Adolf Louwens, die een brief naar het Staatse leger had gestuurd waarin hij verzocht zijn schoonzoon aan te bevelen voor het vacante commandeurschap van Delfzijl in 1658. Deze brief ging vergezeld van een minuutbrief²¹ van Willem Frederik.

Zij kregen een attestatie voor Appingedam op 6 februari 1689.

1688. 99
proclam. i. Den 30 Decemb.
Antonij Hermens Elstbof j.m.
van Delfzijl, sold. onder d' heer
overste Leutenant d' Comm.
Gerhard Sebaj d.
Geertjen Hermens j.d. van Boorp.
Attest. geyv. nae d' dam

Anthony trouwde (2), op 7 oktober 1694 in Delfzijl, met Hiske Jacobs, weduwe van Klaes Derx.

proclam. i. Den 23 Septemb.
Antonij Hermens Elstbof, sold.
onder d' heer overste Leutenant
en Commandant Gerhard Sebaj.
Hiske Jacobs, Wedne van klats
Derx uitroeper.
Gecop. Den 7 oktober.

Zwaantje trouwde op 10 mei 1778 in Nieuwe-Pekela (2) met Egbert Jurjens Duiker (landbouwer).
Uit dit huwelijk:

- Kunnechijn Duiker, geboren op 22 oktober 1782 (gedoopt op 27 oktober) in Nieuwe Pekela.
- Jurjen Duiker, geboren op 6 juli 1784 (gedoopt op 11 juli) in Nieuwe Pekela.

²¹ Het woord 'minuut' komt van het Latijnse woord voor "klein", minuta. Vroeger werden ambtelijke documenten gedictieerd aan schrijvers, die de tekst noteerden in kleine letters (minuta scriptura), om ze later in grote letters uit te werken. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Minuut_\(document\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Minuut_(document))

- Jurjen Egberts Duiker, geboren op 12 september 1786, gedoopt op 17 september 1786 in Nieuwe Pekela, overleden op 2 februari 1808 in Nieuwe Pekela.
- Jan Egberts Duiker (landbouwer), geboren op 15 juli 1788, gedoopt op 20 juli 1788 in Nieuwe Pekela. Hij trouwde op 19 juni 1819 met Tietje Harms Oosterman, geboren op 5 april 1797 in Zuidbroek, dochter van Harm Idses Oosterman (landbouwer) en Annechien Everts.

Handwritten Dutch text from a document, mentioning names like Egbert Jurrien & Zwaantje and dates like 19 & 26 Decer & 3 May.

Handwritten signature 'Zwaantje Jans'.

De familie Bronsema/Luirts/Decker was, naar het zich liet aanzien, niet geheel onbemiddeld.

Landbouwer Jan Egberts Duiker (zoon van Zwaantje), wonende te Nieuwe Pekela, stelde zich op 26 mei 1814 garant voor Zwaantje Jans, eveneens wonende te Nieuwe Pekela, voor een bedrag van 150 gulden, zijnde nagenoeg de impost (belasting) die Zwaantje Jans voornoemd aan den Lande zal moeten betalen voor de turf die zij voornemens is in 1814 te graven.

Op 8 februari 1816 verkopen Zwaantje Jans, boerin, en de landbouwer Jan Egberts Duiker beiden wonende te Nieuwe Pekela, de laatstgenoemde als enige en universele erfgenaam van zijn overleden vader Egbert Jurriens Duiker voornoemd, samen met de landgebruiker Klaas Jans Benus, wonende op de Ommelanderswijk namens zijn echtgenote Anna Jans Bronsema (dochter van Zwaantje) en de schipper Roelf Roelfs Panneman, wonende te Nieuwe Pekela, namens zijn echtgenote Hindrikje Jans Bronsema, welke Zwaantje Jans en Jan Egberts Duiker, geassisteerd door Klaas Jans Benus en Roelf Roelfs Panneman, aan de scheepstimmerman Wichger Hooites Meursing, wonende te Hoogezand en aan diens echtgenote Ida Aaldriks Ebbens: 1. een huis en schuur, getekend met nummer 321 met een tuin en een gehele stadsveenplaats, alles staande en gelegen te Nieuwe Pekela, zuidkant, stadsgrond, op nummer 68, en 2. een vierde van een stadsveenplaats gelegen te Nieuwe Pekela, noordkant, stadsgrond, op nummer 59. Verkoopprijs: 5.400 gulden. Op 13 Aug 1816 benoemt Wichger Hooites Meursing, Jan Egberts Duiker tot opzichter en beheerder van de eerste boerenplaats.

Zwaantje Jans, weduwe van Egbert Duiker, zonder beroep, en de landbouwer Jan Egberts, als representant van wijlen zijn vader Egbert Duiker, beiden wonende te Nieuwe Pekela, verkopen op 31 januari 1817 in Oude Pekela in openbare veiling hun halve stadsveenplaats, bestaande uit plm. zes deimt bouw- of groenland alsmede uit aangesneden en onaangesneden veen met dallen, gelegen te Nieuwe Pekela, zuidkant, stadsgrond, in de plaats nummer 69. Het hoogste bod was 1.330 gulden, door de landgebruiker Nanne Renses Sjoersema, in Nieuwe Pekela, waarvoor hij provisionele koper is geworden. De finale verkoop zal worden gehouden op 7 februari a.s.

Zwaantje en haar man waren dus blijkbaar niet alleen boeren, maar zij ontgonnen ook veen.

Johannes en Zwaantje kregen de volgende kinderen:

- **Anna Bronsema**, geboren op 2 juni 1773 (gedoopt op 15 juni 1773) in Nieuwe Pekela, overleden op 23 juni 1844 in Stadskanaal. Zij trouwde met **Klaas Jans Benus**, het achtste kind van Jan Benus Benen en Elizabeth Jacobs Seven/Zeven. Hij werd geboren op 11 juni 1771 in Veendam en overleed op 10 juni 1849 in Nieuw Buinen.
- Hindriktyn Bronsema, geboren op 12 februari 1775 in Nieuwe Pekela. Getrouwd op 17 januari 1798 in Nieuwe Pekelamet Roelf Roelfs Panneman/Panman, geboren op 8 oktober 1773 in Veendam, overleden op 16 maart 1851 in Nieuw-Buinen, zoon van Roelf Wichers Panman en Grietje Jans Noltens. Roelf trouwde (2) met Hinderkien Egberts Deiter en (3) op 27 november 1830 in Nieuwe Pekela met Jantje Stoffers Mulder.
- Jannes Bronsema, geboren op 10 oktober 1777 in Nieuwe Pekela.

Bijlage 1 Wie gaat er nu door het leven met de voornaam Adamus Oomkens?

Tussen de namen Maria, Anna, Wilhelmina, Klaas, Elina, Jan, Johannes, Margaretha en Jakob van de kinderen van Hendrik Benus en Arnoldina van der Laan stond daar ineens Adamus Oomkens als voornaam. Ik was dit *'verschijnsel'* van een opvallende voornaam al eens eerder tegengekomen, toen tussen *'alledaagse'* namen ineens de naam Magdalena Dorothea opdook. Dat bleek te danken of, zo u wilt, te wijten te zijn aan het feit dat zij een bastaarddochter bleek te zijn van een Duitse edelman, uit een geslacht dat met een aantal kronkels teruggaat tot Dietrich Fortunatus, graaf van Oldenburg.

Mijn zoektocht naar de reden voor de voornaam Adamus Oomens bracht mij al snel op het spoor van de *'oorspronkelijke'* Adamus.

Koopman, grutter en bakker Hendrik Benus trouwde met Arnoldina van der Laan, dochter van Wilhelmus van der Laan (koopman, kroeghouder, gemeentebode en deurwaarder en zoon van dominee Arnoldus van der Laan²²) en Eltje Hindriks Thames. Noch onder de voorouders van Hendrik, noch onder die van Arnoldina trof ik de naam Adamus of Adamus Oomkens aan.

Weliswaar had Arnoldina een broer die Adamus Oomkens heette, maar dat bracht me ook niet verder. Ik vond het goede spoor pas toen ik zag dat een zus van de vader van Arnoldina, Maria van der Laan, in 1801 getrouwd was met een Adamus Oomkens.

Deze Adamus Oomkens werd geboren op 6 september 1772 in Engelbert en overleed op 14 april 1842 in Onstwedde.²³ Op 5 oktober 1800 werd hij predikant in Onstwedde in de Nederduitse / Waalse/ Engelse kerk in Nederland.²⁴ Adamus studeerde in 1790 in Groningen *'gratis amicitiae causa'*, anderen betaalden dus voor zijn opleiding. Vermogend zullen zijn ouders niet zijn geweest en dat is weinig verrassend als we zien dat zijn vader, Gerhardus, ook predikant was. Het tractement van dominees hield, in die tijd, niet over. Niet voor niets boerden veel dominees er ook nog bij, wat nog steeds te zien is aan de vele pastorieën in het noorden van ons land met de naam Weem. Pastorieën met een voorhuis en daarachter een boerderij gedeelte. Gerhardus was achtereenvolgens predikant in Wijnjeterp, Engelbert (waar Adamus werd geboren), Zuidhorn en Blijham, waar hij in 1810 overleed en in de kerk werd begraven.²⁵

Adamus was, als we een tijdschrift voor de protestantse kerken in Nederland, dat kort na zijn overlijden verscheen, mogen geloven, bijzonder geacht en bemind in Onstwedde vanwege zijn *'minzaamheid, gulheid, oprechtheid en ijver in zijn dienstwerk.'* Dat zal er zeker toe hebben bijgedragen dat hij steeds voor de beroepen die op hem werden uitgebracht geeft bedankt. Wel functioneerde hij door *'hooge jaren en ligchaams-ongesteldheden'* niet meer zoals hij wilde. Hij overleed na een *'ongesteldheid'* van slechts twee dagen met een *'bijkomende omstandigheid'* (apoplexia fulminans = een snel verlopende hersenberoerte). Voor zijn weduwe werd het *'annus gratiae'* waargenomen, het jaar, dat de ringpredikanten prediken voor een weduwe van een

²² Arnoldus van der Laan trouwde op 14 maart 1781 in Scharmer met Margaretha Mennes, weduwe van weesheer Pieter de Cock met wie zij op 4 maart 1770 in Ten Boer was getrouwd.

²³ Ook een broer van Adamus, Omius was predikant.

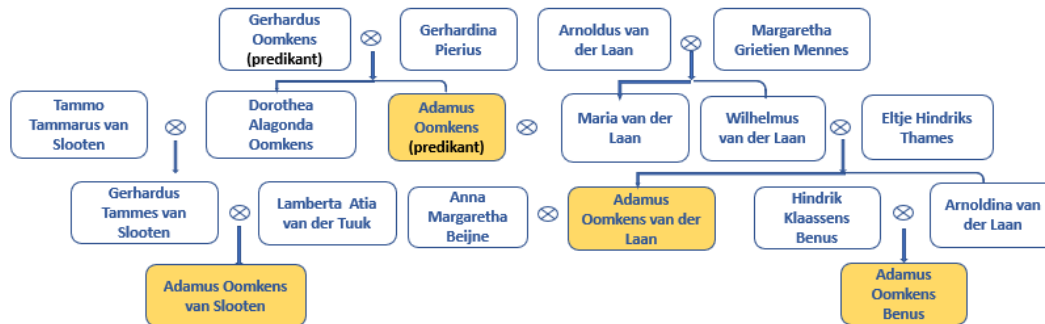
²⁴ <https://bit.ly/4bQPIAL>

²⁵ Meer informatie over deze prinsgezinde predikant op:

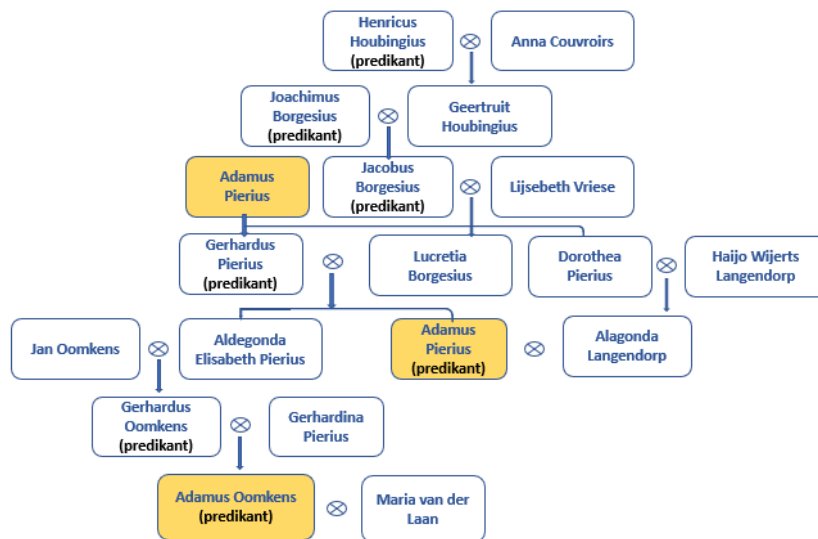
<https://www.nazatendevries.nl/Artikelen%20en%20Columns/Dorpen/Blijham/Blijham,%20een%20profeet%20in%20eigen%20land%20ge%C3%AABerd.html>

overleden ambtsbroeder.²⁶

Adamus Oomkens was niet de enige die deze voornamen droeg. Ook een kleinzoon van Dorothea Alagonda Oomkens, zus van dominee Adamus Oomkens, kreeg van zijn ouders Gerhardus Tammes van Slooten en Lamberta Atia van der Tuuk deze naam. De achterneven Adamus Oomkens Benus en Adamus Oomkens van Slooten werden niet lang na elkaar geboren, Adamus Benus op 7 september 1834 en Adamus van Slooten op 8 juli 1837.

De voornaam Adamus komt niet via de Oomkens in de familie, maar via de familie Pierius. De vader van Adamus Oomkens, Gerhardus (net als zijn zoon predikant), trouwde met Gerhardina Pierius, dochter van Adam Pierius (predikant), die getrouwd was met zijn nicht Alagonda Langendorp, dochter van Dorothea Pierius. Ook de vader van Dorothea en Gerhardus Pierius heette Adamus.

We weten nu waar de voornaam Adamus Oomkens vandaan komt, maar een verklaring voor de keuze van deze naam biedt deze informatie ons nog niet. Misschien is de verklaring eenvoudig. De bekende Oldenzaalse dominee Johannes Palthe kreeg een zoon die de opvallende voornamen Arnold Albert Willem van Wulfften kreeg, waarmee hij werd vernoemd naar een op jeugdige leeftijd (26 jaar) overleden zoon van ds. Arnold van Wulfften en Aleida Johanna Palthe (zus van Johannes) Arnold: Arnold Albert Willem van Wulfften. Van Wulfften is eigenlijk een achternaam, maar gaat op de geboortedatum van de zoon van Johannes Palthe als voornaam op de boreling over. Reden voor

²⁶ Boekzaal der geleerde wereld, en Tijdschrift voor de Protestantsche Kerken in het Koninkrijk der Nederlanden, 1942: <https://bit.ly/49pOPYO>

de toevoeging van de naam van Wulfften was dat anders deze naam zou uitsterven, Arnold van Wulfften en zijn vrouw kregen geen andere kinderen, die de familienaam zouden kunnen voortzetten. In 1830 werd in het bevolkingsregister van Oldenzaal de naam van Wulfften toegevoegd aan de naam Palthe en is dan geen voornaam meer.²⁷

Misschien is iets dergelijk ook hier het geval. Van Adamus Oomkens en Maria van der Laan weten we dat zij op 7 september 1807 een levenloos kind kregen, maar verder zijn van hen geen kinderen bekend. Misschien hebben Arnoldina van der Laan en haar man en Gerhardus van Slooten en zijn vrouw met het vernoemen van hun kinderen zijn naam levend willen houden. Als dat het geval is dan heeft het niet lang mogen duren, Adamus Benus is nooit getrouwd en Adamus van Slooten overleed toen hij nog maar zeven maanden oud was. Beiden hebben dus geen kinderen nagelaten die zij de naam Adamus Oomkens hadden kunnen geven.

Maar misschien is er (ook) nog een andere reden. Het gehucht Veenhuizen bij Onstwedde had in de eerste helft van de negentiende eeuw een eigen dorpschool. Van 1819–1823 was Dirk Gerardus Muller, in Den Haag geboren en getogen, onderwijzer aan deze school. Ook al was hij bij zijn aantreden nog maar zestien jaar, de schoolopziener is in zijn verslag bijna lyrisch over hem: *..... Met zedigheid paart hij eene tamelijke vrijmoedigheid en eene beschaafdheid, verre boven het gewone peil der eerst aankomende Westerwolder Meesters. Alles wat ik hier zag verdiende mijne goedkeuring....'. Opvallend genoeg is deze jongeman in het protestantse Groningen katholiek, wat de gemeente Onstwedde die hem heeft aangesteld lof van de inspecteur oplevrt: '.... Eere zij de liberale denkwijze van de Gemeente van Onstwedde en Veenhuizen, wier ingezetenen, hoewel bijna allen van den Hervormden Godsdienst, dezen Jongeling bij voorkeur ten Onderwijzer hebben verkozen ...'* En dan komt een voor ons onderzoek belangrijke passage in het inspectierapport. De houding van de Onstwedder predikant ds. Adamus Oomkens heeft hierbij mogelijk een invloedrijke rol gespeeld, aangezien *".....hij (Oomkens) hem in de tusschen schooluren aan huis nam, om zijn Nichtje wat voort te helpen en in haar schoolwerk te onderrigten....."*²⁸

Het moet hier wel gaan om zijn nicht Arnoldina, want Arnoldus van der Laan had met Margaretha Mennes slechts twee kinderen²⁹, Maria (getrouwd met Adamus Oomkens) en Wilhelmus die met Eltje Hindriks Thames een dochter, Arnoldina had. Het is niet ondenkbaar dat Wilhelmus zijn zoon vernoemde naar haar weldoener. Al verklaart dit, eerlijk gezegd nog niet waarom ook een kleinzoon van de zus van Adamus Oomkens deze voornamen kreeg.

²⁷ <https://www.kruisselt.nl/geschiedenis-van-hotel-t-kruisselt/>

²⁸ https://onstwedde.info/zo-was-t/zo-was-t-detail.html?uid=15527&page_id=1

²⁹ <https://bit.ly/3OYgMPw>

Bijlage 2

PROVINCIAAL GERECHTSHOF IN DRENTHE.

Kamer van Strafzaken.

Zitting van den 9 December 1869.

Voorzitter, Mr. S. A. HAVERKAMP.

DIEFSTAL MET GEWELDOEFENING, WELKE SPOREN VAN KWETSING HEEFT NAGELATEN. WETTIG EN OVERTUIGEND BEWIJS.

RECIDIVE.

Het Hof enz.,

Overwegende ten aanzien der daadzaken:

dat de tweede getuige S. (Sophia) van Oost heeft verklaard: dat, op den 7 Julij dezes jaars, in den vroegen morgen tusschen 4 en 4.30 uur, zeer kort nadat hare twee volwassene dochters hare woning hadden verlaten, om zich naar den veldarbeid te begeven, waarheen reeds vroeger twee harer zoons en haar man waren vertrokken, terwijl de buitendeur nog open stond en zij een turf op het vuur legde, met plan om daarna weder te bed te gaan, een man in hare woonkamer, waarin hare vijf jongste kinderen allen nog sliepen, binnentrad; dat deze, toen zij zich omkeerde om de buitendeur te sluiten, op haar toetrad met de vraag: *‘waar zijn de horologies van de jongens?’* vervolgens op haar antwoord, dat de jongens die medegenomen hadden naar het veld, hervatte: *‘dan zal ik het wel weten’*, en haar twee hevige slagen toebragt, de eerste op de linkerbovenwang met de vlakke hand en de andere boven op haar hoofd, ten gevolge waarvan zij neerzeeg en haar bewustzijn verloor; dat zij dit evenwel al spoedig in zoover terugkreeg, dat zij bemerkte, dat zij op bed werd geworpen; dat haar aanrander een der openstaande binnenblinden voor de vensterramen aan het pad digt deed en de blinden van het ander raam halfgeopend liet; dat hij daarop naar het achterhuis ging en weldra terugkwam, hebbende toen een rood gebloemden doek met een tip over zijne pet onder de kin vastgeknoopt en een touw, hetwelk later bleek de schapenlijn te zijn, met de ijzeren stek er aan in de hand, op welk gezigt zij zeer bevreesd is geworden, dat hij haar zou willen ophangen, en daarom smeekte: *‘laat mij toch leven voor mijne huishouding en mijne kinderen’*; dat hij nogtans zijn mes trok en, met de knokkels der hand, waarin hij dit hield, op hare keel drukkende, zeide: *‘zwieg of het gaat erdoor’*; dat hij hierna het mes bij het lemmet in den mond nemende, het touw driemaal om haren hals heeft geslagen en daarmede verder eerst hare handen tegen elkander aan en omhoog geheven, en vervolgens hare beenen ter hoogte van de enkels stevig vastgebonden heeft, zoodat zij krom lag en iedere beweging haar benaauwde: dat hij haar toen vroeg waar de sleutel der kist was; dat zij hem hierop door woorden of eenig teeken, wat zij niet met zekerheid zich herinnert, heeft te kennen gegeven dat die op de beddeplank lag; dat hij van daar den sleutel heeft weggenomen en zich begeven naar de plaats, waar de kist in haar woonvertrek stond; dat zij hoorde, dat hij die kist geopend en daarin eenige ogenblikken heeft geschommeld; dat die kist inhield van kledingstukken en, geld en geldswaarde en wel onder-in een bankbiljet van 40 gulden van een harer zoons, en boven-op een linnenzakje met 81.60 in zilvergeld, zijnde dat geld het overschot van het loon, hetwelk haar man den vorigen Zaterdag had te huis gebragt en volgens zijn zeggen bij afrekening van zijnen broeder wegens veenarbeid ontvangen, na aftrek van het bedrag eener door hem aan den schoenmaker betaalde rekening, welk zakje zij op last en in bijwezen van haren man zelve in de kist

had gesloten en daaruit later in den morgen is van den gemelden 7 Julij, bij terugkomst en onderzoek van haren man, is vermist; dat de bedoelde persoon, na in de kist geschommeld te hebben, wederom bij haar bed is gekomen, zeggende: *'nu moet gij een uur zoo blijven liggen, vóórdat gij gewag maakt'* en toen is vertrokken, de buitendeur openlatende; dat zij eenige oogenblikken later haar dochttertje Sophia heeft geroepen en naar de bureu gezonden; dat spoedig hierop hare buurvrouw is gekomen, S. Niks, welke echter, haar gebonden ziende, zoo verschrikte, dat zij dadelijk weder wegliep, doch kort daarna terugkwam met hare bureu W. Ketelaar en zijne vrouw J. Pinkster³⁰; dat deze laatste de knopen, waarmede het touw om hare beenen was gebonden, trachtte los te maken, doch bemerkende, dat dit haar benaauwde, het touw tusschen hare handen en hals losgesneden heeft, waarop zij lucht kreeg en onmiddellijk heeft verteld wat er is gebeurd; dat zij in den eersten tijd na dit ongeval af en toe present was, dikwijls flauwten kreeg en op hare beenen niet kon staan; dat hare armen opgezwollen waren en zij om hals, polsen en beenen striemen had, alsof deze lichaamsdeelen gekneusd waren; dat alle leden haar zeer deden en zij het hoofd niet kon omdraaijen; dat men haar wel verteld heeft, dat de beschuldigde met den rijksveldwachter aan hare woning is geweest, doch dat zij daarvan niets weet en zij dikwijls haar eigen volk niet kende; dat het wel drie weken geduurd heeft, vóórdat zij weder heeft gegeten, terwijl zij vóór het ongeval gezond was en al haar werk verrigtte; dat doctor de Ruitter haar heeft behandeld en zij heeft gebruikt wat deze haar voorschreef; dat zij wel vier weken liggende op een stoel heeft doorgebracht en wel zes weken zijn verlopen, vóórdat zij weder eenig werk kon verrigten; dat zy nog van tijd tot tijd flauwten heeft en haar hoofd nog niet regtsom kan draaijen;

O., dat deze verklaringen worden bevestigd door die van de navolgende getuigen, te weten:

a. van den eersten getuige K. Benus: dat hij op den 7 Julij II, omstreeks 3.30 uur in den morgen, zijne woning aan het Noorderdiep, onder Nieuw-Buinen, tegenover perceel 15 verlaten, en op eenigen afstand van daar op perceel 31 zich aan den veldarbeid begeven heeft; dat hij nog niet lang had gewerkt, toen hij tijding kreeg door een kleinen jongen om te huis te komen; dat hij, in zijne woning terug gekeerd, zijne vrouw S. van Oost in flauwte en de kist, in zijne woning staande, geopend vond; dat hem bij onderzoek bleek, dat uit die kist, waarin het goed door elkander lag, was weggenomen, het linnenzakje met f84.60, welke som, bestaande uit 33 rijksdaalders, 2 guldens en een tien cents-stukje, een gedeelte uitmaakte van eene som van f107.10, die hij den vorigen Zaterdag bij afrekening van zijn broeder, den veenbaas J. K. Benus, zoo als deze ook zelf ter terechtzitting heeft verklaard, had ontvangen voor het graven van turf en waarvan hij f 22.50 afgenomen had om daarmede, onder bijvoeging van 82,5 cent van zijn zakgeld, eene rekening van den schoenmaker Oosterbaan van f 23.32 te betalen; dat hij dit zakje met f84,60, toegebonden met een zwart bandje, aan zijne vrouw heeft overgegeven om het in de kist te bergen, en dat zij zulks in zijne tegenwoordigheid ook gedaan heeft; dat zijne vrouw, zoodra zij weder present was, hem heeft verhaald, dat, nadat hunne beide oudste dochters ten ongeveer vier uur van huis waren gegaan, en terwijl zij een turf bij het vuur wilde leggen, een man, dien zij niet kende, maar wel zou kunnen herkennen, was binnengekomen; dat deze haar een paar slagen aan het hoofd gegeven, haar op bed geworpen, een der blinden dicht gedaan had, naar het achterhuis gegaan en teruggekomen was met de schapenlijn in de hand en een doek om het hoofd gebonden; dat hij haar met een mes in de hand op de keel gedrukt en bedreigd

³⁰ Mogelijk gaat het hier om Wijcher Ottés Ketelaar, zoon van Otte Harms Ketelaar en Lisabeth Juriens Puister en Jantje Jacobs Pinkster, dochter van Jacob Harms Pinkster en Antje Jurriens Niks.

had, haar met die lijn om hals, handen en beenen gebonden, en gevraagd had om den sleutel der kist; dat zij dien sleutel gewezen had en hij er mede naar de kist gegaan was, daarin geschommeld had, bij haar teruggekomen en, na gezegd te hebben, dat zij geen gerucht mogt maken, vertrokken was; dat hij getuige zelf roode strepen om den hals, polsen en beenen zijner vrouw gezien heeft; dat hij kort na de terugkomst in zijne woning den geneesheer de Ruiters heeft doen roepen, dat deze tegen negen uur gekomen was, zeide dat het gevaarlijk was, zijne vrouw gelaten en een drank gegeven en voorts haar geruimen tijd behandeld heeft; dat zijne vrouw sterk klaagde over pijn, van tijd tot tijd flauw viel en haar eigen volk dikwijls niet kende; dat het meer dan vier weken heeft geduurd, vóórdat zij het huis kon doorgaan; dat zij in dien tijd altoos op een grooten stoel in de woonkamer lag, en het wel een week of zes heeft geduurd, eer zij weder eenig werk heeft gedaan; dat zij den 17 Julij, toen de rijks-veldwachter met den beschuldigde aan zijne woning zijn geweest, niet bij haar kennis was, en, toen de regter-commissaris haar aldaar heeft gehoord (23 Julij), nog nu en dan flauw was en daarom haar verhoor is gestaakt en het proces- verbaal aan haar niet voorgelezen.

b. van de derde getuige S. Niks: dat het wicht van Benus haar den 7 Julij III, 's morgens omstreeks 4,30 uur, kwam roepen; dat zij dadelijk naar de woning van Benus gegaan is, aldaar de vrouw S. van Oost, aan hals, handen en beenen gebonden, op het bed vond liggen, en door dat gezigt zoo verbalderd werd, dat zij wegliep en de burens W. Ketelaar en diens vrouw riep; dat deze dadelijk gekomen zijn en de laatste S. van Oost, welke zij kermen hoorde, heeft losgesneden;

c. van de vijfde en vierde getuigen W. Ketelaar en diens vrouw J. Pinkster: dat zij, in den morgen van den 7 Julij II., ongeveer ten 4,30 uur, door S. Niks geroepen, met de woorden: *'kom eens gaauw hier, Sophia is gebonden'*, te zamen, en wel de laatstgenoemde voor aan, naar de woning van Benus zijn gegaan; dat zij daar S. van Oost op haar bed zagen liggen op de linkerzijde, krom gebogen en gebonden met een schapenlijn met de stik daar aan, welke drie maal om den hals geslagen, en zoo stevig om de omhoog getrokken, tegen elkander gesloten handen en de enkels der beenen gebonden was, dat zij niet kon verdragen, dat de getuige J. Pinkster pogingen deed om de knopen der lijn beneden aan de beenen los te maken, en deze daarom met een mes, dat op de tafel lag, het touw tusschen hals en handen los sneed; dat S. van Oost hierdoor weder lucht kreeg, zoodat zij begon te kokhalzen en dadelijk daarna zeide: *'zóó heeft die kerel mij gebonden, hij heeft mij den sleutel afgedwongen en is bij de kist geweest'*;

d. van den zevenden getuige, tevens deskundige D. T. de Ruiters: dat hij, in den morgen van een Woensdag, in het begin van de maand Julij II., is geroepen ten huize van K. Benus, naar hij meent door een briefje van dezen; dat hij, tegen negen uur aldaar gekomen, de vrouw S. van Oost niet bij haar stukken vond, doch een weinig later, toen zij weder tot zich zelve gekomen was, van haar heeft vernomen, wat haar dien nacht was wedervaren, en meer bepaald dat zij twee malen op haar hoofd geslagen, op bed geworpen, en zoo sterk met een touw om hals, polsen en beenen gebonden was, dat het haar zeer had benaauwd; dat zij nu en dan flauw viel, kortademig en stuipachtig, en de drukking op de ribben ter linkerzijde haar pijnlijk was; dat die zenuwachtige toestand niet eene gewone zenuwachtigheid was, maar naar zijn oordeel een gevolg van de toegebrachte slagen op het hoofd, en de daardoor te weeg; gebrachte haastige overwrikking van het hoofd, door wélke overwrikking ook veroorzaakt is, dat zij haar hoofd niet kon omdraaijen, en zeer waarschijnlijk nimmer weder vrij zal kunnen bewegen; dat het hoofd haar aan de zijde pijnlijk was, zoowel daaraan, als aan haren hals, polsen en beenen, roodheid en zwelling, als zoovele teekenen van gepleegd geweld en daardoor

ontstane belediging of kwetsing zichtbaar waren; dat hij vervolgens S. van Oost voortdurend en wel geruimen tijd dagelijks heeft bezocht en alzoo weet, dat zij eerst vier a vijf weken na de ondergane mishandelingen een dag op kon zijn, en zij stellig binnen de eerste drie weken niets heeft kunnen doen;

O., dat door de vorenstaande verklaringen van de tweede getuige, ondersteund door de aanwijzingen, voortvloeiende uit de zoo even vermelde verklaringen van de eerste, derde, vierde, vijfde en zevende getuigen, wettig en overtuigend is bewezen, dat, in den vroegen morgen van 7 Julij II, iemand ten huize van K. Benus, te Nieuw-Buinen, gemeente Borger, diens huisvrouw S. van Oost, door haar te slaan en te binden onschadelijk gemaakt en gedwongen hebbende hem den sleutel eener in het woonvertrek aanwezige kist te wijzen, daaruit, ten nadeele van genoemden Benus, arglistig een zakje met eene geld - som van f84.60 heeft weggenomen, terwijl de door hem gepleegde gewelddoefening sporen van kneuzing bij S. van Oost heeft nagelaten en zij ten gevolge van voormelde mishandeling gedurende meer dan twintig dagen belet is haar gewoon werk te verrigten;

O., dat dit feit moet worden gequalificeerd als diefstal met behulp van gewelddoefening, welke sporen van kwetsing heeft nagelaten;

O. ten opzichte van de schuld van den beschuldigde aan het aldus gequalificeerd feit, dat de tweede getuige S. van Oost ter terechtzitting van den Hove, even als reeds vroeger voor den regter-commissaris, blijkens proces-verbaal van den 17 Aug. 1869, zonder aarzeling en op de meest stellige wijze heeft verklaard in den beschuldigde den persoon te herkennen, die haar in den vroegen morgen van den 7 Julij II ten haren huize heeft geslagen, gebonden en bestolen onder de door haar opgegeven omstandigheden; dat zij ter terechtzitting, nadat den beschuldigde over zijne pet een roodbonte doek was vastgeknoopt, op de wijze, zoo als de dader, volgens hare opgave, een zoodanigen doek over zijn hoofd gebonden heeft gehad en hij, aldus getooid, aan haar werd voorgesteld, wederom en evenzeer in hem den dader heeft herkend met de woorden »het is dezelfde en het wordt niet anders,» waarop zij oogenblikkelijk in eene flauwte viel; dat zij voorts verklaard heeft den dader zeer goed te hebben opgenomen, vooral bij zijn binnentreden in hare woning, en hem dien ten gevolge aan zijne grootte, houding, gelaat en stem zonder vrees voor vergissing te herkennen; en eindelijk dat hij was gekleed geweest met eene donkere platte pet, lage schoenen, een Engelsch leêren broek, een donker buis of wel eene donkere korte jakkert, en dat hij een baard droeg;

O., dat verder is verklaard:

1. door den tienden getuige J. Smit; dat hij, ten ruim vier ure in den morgen van den 7 Julij dezes jaars, in een stuk land tegenover de woning van K. Benus met grasmaaijen werkzaam zijnde, heeft gezien, dat iemand, komende van den schoolkant, op het pad was, nabij de woning van Benus; dat deze persoon, na even door het zijraampje gekeken te hebben, langs die woning liep en de deur binnentrad; dat hij dien persoon niet ten voeten uit kon zien, wegens de hoogte der rogge, waarmede een stuk land, tusschen het huis van Benus en de plaats, waar hij zich bevond, gelegen, was bezet; dat hij alleen heeft opgemerkt, dat die man eene zwarte platte pet op, een geelachtig bovenkleed aan, en eene gebogene houding had; dat hij eerst wel meende, dat het Benus zelf zou zijn, doch al dadelijk begreep, dat deze niet eerst door het zijraampje zou gekeken hebben, vóórdat hij in huis ging, en daarop dacht, dat het Oostma wel kon zijn, vooral wegens zijne gebogene

houding, en dat hij thans ter terechtzitting dezen — zoo als getuigde zich uitdrukt — uit overtuiging er voor houdt;

2. door den elfden getuige T. Platje: dat hij op den 7 Julij in den morgen, tusschen vier en vijf uur, toen de zon nog maar een endje op was en hij voor een vensterraam zat in de kamer van zijne aan het Zuiderdiep onder Nieuw-Buinen tegenover perceel 12 gelegen woning, een man van den kant der kerk, welke ook is de kant van de aan het Noorderdiep gelegen woning van K. Benus, heeft zien komen; dat deze man gekleed was met een Engelsch leêren broek Engelsch leêren boezeroen en losse schoenen, eerst zijne woning voor bijging, doch spoedig terugkeerde, telkens met iets onder den arm; dat deze man zoo verwilderd en naar alle kanten heen zag, dat hij dadelijk aan zijne vrouw zeide: *'kijk eens, die man heeft wat uitgerigt of wil wat uitrigten'*; en eindelijk dat hij in den beschuldigde dien man stellig herkent; met welke verklaringen van den elfden getuige die van zijne vrouw, de twaalfde getuige, B. I). Doder, overeenstemmen, met deze geringe uitzonderingen, dat zij niet zóó stellig in den beschuldigde den bedoelden man herkende, maar hem wel voor dezen hield, omdat hij aan dezen van wezen gelijk is, zoo als getuige zeide, en dat zij heeft opgemerkt, dat de bedoelde man haastig liep en steeds eene zijner handen in den broekzak had;

3. dóór de dertiende getuige M. Sandman: dat zij op den 7 Julij II, ruim 5,30 uur 's morgens, iemand, gekleed met eene platte pet Engelsch leêren broek, boezeroen, vest, zijden das met platten knoop en lage schoenen, dien zij in den beschuldigde stellig herkent heeft zien komen van de zijde van Stads-Kanaal, terwijl zij zich bevond bij hare woning aan het Zuiderdiep onder Nieuw-Buinen, op perceel 34; dat deze, aan de overzijde van het diep tegenover perceel 35 gekomen, had rondgedraaid, was teruggekeerd en over de draai gegaan tusschen perceelen 32 en 33; dat hij zich voorbij en langs hare woning begaf naar den herder D. Bargeld, die zich destijds met zijne schapen aldaar op perceel 35 bevond; dat hij eenige oogenblikken later weder hare woning is gepasseerd en zij hem tot op de hoogte der draai tegenover perceel 29 heeft nagezien; dat hij van daar langs meerdere perceelen op eenen achterweg kon komen, waaraan geene menschen wonen, en welke uitkomt op eene laan tusschen de woningen van Oostma en J. Ploeger;

4. door den veertienden getuige D. Bargeld: dat, op den 7 Julij II in den vroegen morgen, omstreeks zes uur, welligt iets vroeger, terwijl hij eenige schapen hoedde, nabij zijne woning op perceel 35 aan het Zuiderdiep onder Nieuw-Buinen, bij hem is gekomen een persoon vol van gezigt, dragende bakkebaarden, en gekleed met eene platte zwarte pet, een boezeroen, een donker vest, een Engelsch leêren broek³¹ en lage schoenen, dien hij in den beschuldigde herkent; dat deze hem vroeg naar het lam, dat hij aan getuige's moeder had uitbesteed nadat getuige dit lam had aangewezen, hetzelve op korten afstand heeft gezien, zonder het evenwel te hebben aangeraakt, en daarna wederom is vertrokken; dat hij verwilderd zag en steeds de eene hand in den zak hield, waarom getuige, daar hij van den diefstal ten huize van Benus reeds iets gehoord had, het vermoeden opvatte, dat gedachte man de dader wel kon zijn, en de hand in den zak hield, om het rammelen van het geld te voorkomen;

5. door de vijftiende getuige A. Vennes: dat zij, in den morgen van den 7 Julij II, iemand met eenigzins voorovergebogene houding, de handen in den zak en de pet in de oogen, zag aankomen van de zijde

³¹ Engels leder, ooit een populaire, robuuste stof voor werkpakken op de Britse eilanden, is een bijna onverwoestbare stof, geweven van sterke katoenen kettinggarens met een hoge dichtheid aan inslaggarens. De structuur is duidelijk zichtbaar in het weefsel, het oppervlak van de stof is vrij mat.

van Stads-Kanaal; dat deze hare woning aan het Zuiderdiep, onder Nieuw-Buinen, op perceel 33 voorbijging, juist op het oogenblik, dat zij hare buitendeur opende, terwijl bij het openen der binnendeur hare klok zes uur sloeg; dat deze man gekleed was met eene zwarte platte pet, eene gestreepte boezeroen, een Engelsch lederen broek, geel graauwachtig van kleur, en lage schoenen; dat zij dien man in den beschuldigde herkent;

6. door den zestienden getuige J. Ploeger: dat hij op den 7 Julij jl. 's morgens omstreeks 7.30 uur, heeft gezien, toen hij van zijne woning naar Stads-Kanaal ging, dat de beschuldigde uit de laan kwam tusschen getuiges woning en die van den beschuldigde gelegen, en langs een eenzamen omweg naar Nieuw-Buinen leidende; dat de beschuldigde toen droeg eene donkere platte pet, eene Engelsch leëren broek en jakkertie en lage schoenen, die zeer bestoven waren ; dat hij getuige eerst dacht dat de beseh. aan het smokkelen was geweest, doch dat daarvoor het klein kort jakkertje, dat hij droeg, niet geschikt was, en hij daarom later, toen hij van den diefstal, bij K. Benus gepleegd, had gehoord, des avonds aan zijne vrouw gezegd had: *'dat kan Oostma wel gedaan hebbe'*;

7. door de twintigste getuige G. Pik: dat de vrouw van den in hare nabijheid wonenden beschuldigde op den 17 Julij jl., 's morgens tegen zeven uur, bij haar gekomen is en haar zonder eenige aanleiding daartoe heeft verhaald, dat zijlieden zich dien morgen zoo verslapen hadden; en door dezelfde getuige en haren man, den een en twintigste; getuige M. Baas: dat de vrouw van den beschuldigde, den 7 Julij jl. In hunne woning is gekomen, en aldaar geheel uit eigen beweging den zonder aanleiding heeft gezegd: *'begriep er es an, die kleine kerel is er al weer west'*, en verder op de vraag wie? *'wel Doddema'* (bedoelende zij daarmede den rijks-veldwachter van dien naam) *en hij zeit, dat Boel het toch gedaan het, och God! wees met mij, maak mij niet ongelukkig, getuig voor mij en zeg dat je hem in den tuin gezien hebt'*, dat zij getuigen den beschuldigde juist op den bedoelden morgen niet in den tuin hadden gezien, en dit ook aan zijne vrouw te kennen gaven;

O. dat alzoo door de laatstelijk vermelde regtstreeksche en stellige verklaringen van de tweede getuige, gesterkt door de aanwijzingen, dewelke voortvloeiën uit de verklaringen van de tiende, elfde, twaalfde, dertiende, veertiende, vijftiende, zestiende, twintigste en een en twintigste getuigen, zoo als die verklaringen hiervoor sub 1 — 7 zijn opgenomen, in onderling verband en ook nog ten overvloede in verband beschouwd met de opgaven van den beschuldigde zelf, dat hij wel op den 7 Julij II langs het Zuiderdiep onder Nieuw-Buinen is gegaan en aldaar is geweest bij den schaapherder D. Bargeld om zijn lam te zien, maar dat hij dien morgen eerst ten zes uur opgestaan, en omstreeks zeven uur van huis gegaan is, — het wettig en overtuigend bewijs is geleverd, dat de beschuldigde werkelijk het hem te laste gelegde, hierboven als bewezen aangenomen en gequalificeerd feit heeft gepleegd;

O. dat door een voorgelezen extract uit de minuten, berustende ter griffie van het Prov. Geregts-hof in Friesland, dd. 2 Dec. 1861, en de bekentenis van den beschuldigde blijkt, dat hij wegens diefstal van een paard in de weide is veroordeeld tot een confinement in een huis van reclusie en tuchting voor den tijd van zes achtereenvolgende jaren;

Verklaart mitsdien, dat het, naar aanleiding van de acte van beschuldiging, ter terechtzitting gehouden onderzoek, op de wijze en door de middelen hiervoren breedvoerig omschreven, het wettig en overtuigend bewijs heeft opgeleverd, dat de beschuldigde — na te voren tot zes jaar tuchthuis-straf te zijn veroordeeld geweest in den vroegen morgen van 7 Julij II, ten huize van K. Benus, te Nieuw-Buinen, gemeente Borger, diens huisvrouw Sophia van Oost, door haar te slaan en te binden

onschadelijk gemaakt en gedwongen hebbende hem den sleutel eener in het woonvertrek aanwezige kist te wijzen, daaruit, ten nadeele van genoemden Benus, arglistig een zakje met eene geldsom van f 84.60 heeft weggenomen, terwijl de door hem gepleegde gewelddoefening sporen van kwetsing bij Sophia van Oost heeft nagelaten en zij ten gevolge van voormelde mishandeling gedurende meer dan twintig dagen belet is haar gewoon werk te verrigten;

Verklaart alzoo den beschuldigde schuldig aan de misdaad van diefstal (met behulp van gewelddoefening, welke sporen van kwetsing heeft nagelaten, onder de verzwarende omstandigheid eener vroegere veroordeeling tot criminele straf;

Verklaart daarop toepasselijk artt. 382, 36 en 52 Strafrecht, artt. 2 1 en 11 der wet van 29 .Junij 1854 {StbL n°. 102 en art. 207 Strafvord., welke artikelen, door den fungerenden president voorgelezen, luiden enz.; Regt doende enz.,

Veroordeelt den schuldigverklaarden B. J. Oostma tot tuchthuis- straf voor den tijd van twintig jaren;

Verwijst hem in kosten van het geding, begroot ter somma van f 154.44 en

Gelast, dat een uittreksel uit dit arrest zal worden gedrukt en aan geplakt te Assen, te Borger en te Onstwedde ter plaatsen, waar zulks te doen gebruikelijk is. (Het beroep in cassatie is verworpen.)³²

Wie was Roel Johannes Oostma?

Roel Johannes Oostma werd geboren op 8 januari 1827 in Augustinusga. Hij werd aangegeven door Johannes Douwes Oostma die zei de vader van het kind te zijn. Op dat moment was hij (nog) niet getrouwd met de moeder, Grietje Kornelis Hoekstra, met wie hij al eerder een kind genaamd Roel Johannes had gehad, geboren in 1823 en binnen een jaar overleden. Johannes en Grietje trouwden uiteindelijk pas op 1 april 1845 toen Johannes al ongeveer 48 jaar oud. Roel werd bij dat huwelijk gewettigd.

³² Weekblad van het regt; verzameling van regtszaken, bouwstoffen voor wetgeving, mengelwerk, jrg 32, 1870. <https://bit.ly/3T5E6fx>

Grietje was eerder, op 13 juli 1814 in Buitenpost, getrouwd met Jan Oenes Nieuwenhuis met wie zij vier kinderen kreeg. Jan Oenes stierf op 5 maart 1821 in Augustinusga, waarna Grietje al snel een relatie kreeg met Roel Johannes.

Helemaal onbemiddeld lijkt de vader van Roel niet te zijn geweest, want op 2 december 1851 wordt in opdracht van hem in Augustinusga een huis met erf, zijnde het oostelijk deel van het huis Steilenburg genaamd, verkocht. Een huis dat hij blijkbaar niet zelf bewoonde, want als bewoner wordt een Jan Melles Veenstra (en anderen) genoemd. Het huis was zeer geschikt om er een kuiperij of smederij in te vestigen.

Roel Johannes wordt in documenten soms eigenaar van een bouwbedrijf genoemd, soms landbouwer, maar ook wel voorman. Op 9 december 1855 laat hij publiekelijk een boerenhuis en schuur met stalling voor tien koeien en twee paarden met een erf, tuin en een stuk bouwland, groot 42 roede en 60 el. Bovendien nog een stuk bouwland van 92 roede en 60 el. Huis en land werden door hem zelf bewoond en bewerkt. Blijkbaar heeft hij besloten te verhuizen, want het land kan op 5 maart 1856 en het huis op 12 mei 1856 worden aanvaard.

Hij trouwde (1) op 9 oktober 1847 in Achtkarspelen met Tietje Louwerins Boersma, geboren rond 1826 in Buitenpost en overleden op 30 december 1851 in Augustinusga, 25-jaar oud. Roel hertrouwde op 9 juli 1853 in Achtkarspelen met Antje Meinderts Terpstra, geboren op 16 maart 1828 in Visvliet, overleden op 10 april 1916 in Stadskanaal. Roel overleed op 26 november 1881 in Leeuwarden, maar hij woonde officieel in Stadskanaal. Het lijkt aannemelijk dat hij in het tuchthuis, 'het huis van opsluiting en tuchtiging / de bijzondere strafgevangenis' is overleden. Niet alleen omdat hij in 1870 tot twintigjaar was veroordeeld, maar ook omdat zijn dood werd aangegeven door een commies in de strafgevangenis.

In het jaar een duizend acht honderd een en tachtig, den acht en twintigsten dag der maand November, zijn voor Ons ondergeteekende AMBTENAAR VAN DEN BURGERLIJKE STAND der Gemeente Leeuwarden, Provincie Friesland, verschenen:
Pietra Jacobus Wynants, oud zeven en veertig jaren, commies in de strafgevangenis, en Engelbart Spijker, oud twee en dertig jaren, beide, beide alhier woonachtig; -
welke Ons verklaard hebben, dat alhier op den zes en twintigsten dag der maand November deses jaars, des namiddags te vijf ure, is overleden:
Roel Johannes Costma, oud vier en vijftig jaren, arbeider, geboren te Augustinusga, laatste woonachtig te Stadskanaal, man van Antje Meinderts Terpstra, zoon van Johannes Douwes Costma, en van Grietje Cornelis Hoekstra, beide overleden. -
Waarvan wij deze akte hebben opgemaakt, welke na voorlezing door Ons met de aangewezen is opgekend.

Zoals we al lazen was de overval op het huis van Klaas Benus niet het eerste vergrijp van Roel Johannes. Eerder was hij al eens tot zes jaar tuchthuis veroordeeld. Waarvoor is tot nu toe onbekend. Maar ook dat was niet zijn eerste misdrijf. Op 28 maart 1846 stond hij voor de arrondissementsrechtbank in Leeuwarden terecht voor 'Beledigende burengeruchten'.

Beledigende burengeruchten'

'Burengeruchten' werden in de negentiende eeuw hoog opgenomen. In het Wetboek van Strafrecht (Art. 479 nr 8 en 480 nr 5) worden al degenen die beledigende of nachtelijke

burengeruchten of bewegingen maken, tot verstoring van de rust der inwoners, of hunne medepligten bedreigd met een boete 11 tot 15 francs, welke boete naar omstandigheden met eene gevangenis van ten hoogste vijf dagen zal mogen veranderd en kunnen uitgewezen worden.

Ik weet niet wat we ons in dit geval precies bij 'burengeruchten' moeten voorstellen maar op 1 juni 1841 schrijft de waarnemend burgemeester van Appeltern:

*'Van verschillende zijden klagten ontvangen hebbende dat velen zich niet ontzien om ter gelegenheid van trouwen of ondertrouwen hetzij met pistool of ander schietgeweer, roekeloos, dichtbij en zelfs in de woningen te schieten en daarbij een ongepast gevaar aan den dag leggen, hetwelk soms tot middernacht blijft voortduren; dat sommigen zich ook veroorloven laat in den avond, en dikwijls den halven nacht of langer voor eens ander deur te staan zingen, schreeuwen, gebaarden maken, en daarbij allerlei schandelijke baldadigheden uitrigten.'*³³

Namen der Partijen	Bard van het Middrijf	Dag van Siening
De Officier bij de Arrondissements Regtbank te Leeuwarden, ambtelijk halve klager (appellant). C ^o 1. Doel, die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 2. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 3. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 4. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 5. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 6. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 7. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 8. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 9. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra 10. Die bij Dijkstra J. Haarm die bij Dijkstra	Protestante kerken grachtten	1845 28 maart

En bijna tien jaar later, op 19 januari 1856, diende voor de arrondissementsrechtbank in Leeuwarden een zaak tegen hem vanwege het laten loslopen van paarden op de openbare weg.

Deel der klager (appellant) C ^o Diel Johannes Coetma vorman te Augustinusweg	19	Het laten loslopen van paarden op den openbaren weg	19
--	----	---	----

³³ http://www.alphenaandemaas.com/WHAM/WHAM_Publicaties/Nieuwsbrieven/Nieuwsbrief_2016_01-januari_onl.pdf

Bijlage 3 Johann Georg Christoph Heinz

Anna Johannes Benus, dochter van Johannes Klaassens Benus en Jakobje Roelfsema en kleindochter van Klaas Jans Benus en Anna Bronsema, werd geboren op 4 december 1823 in Nieuwe Pekela en overleed op 13 juni 1889 in Nieuw-Buinen. Zij trouwde op 8 december 1842 in Borger met Johann Georg Christoph Heinz, geboren op 4 augustus 1819 in Piesau (Saalfeld-Rudolstadt) en overleden op 8 november 1909 in Nieuw-Buinen.

Heinz was de zoon van Georg Nicolaas Heinz en Johanna Margaretha Poschold. Hij vestigde zich in 1840 in Nederland, waar hij als glasblazer ging werken in de nieuw opgerichte fabriek te Nieuw-Buinen van de Winschoters Jan Freseman Viëtor en Johann Christian Anton Thöne.

Uit onvrede met de gang van zaken in de fabriek van Thöne besloot hij om samen met zijn collega Georg Frederik Mulder een nieuwe fabriek op te richten. Zij wisten medewerking te verkrijgen van de Drentse vervener Jan Meursing. Ook enkele andere financiers, waaronder de grootgrondbezitter mr. Gerrit Kniphorst, namen als stille vennoot deel aan dit initiatief. In 1845 leidde dit tot de oprichting van Mulder, Heinz & Comp., glasfabriek in Nieuw-Buinen.

De leiding van het bedrijf kwam in handen van een zoon van Meursing, Jacob Meursing. Mulder werd baas van de pottenmakers en Heinz werd baas van de glasblazers. Mulder trok zich korte tijd later terug, maar Heinz zou tot 1880 aan het bedrijf verbonden blijven.

In 1880 besloot hij zich vooral te gaan toeleggen op de handel in glas en niet meer op de fabricage ervan. Hij vestigde een glas- en kristalhandel, een bedrijf dat door zijn nageslacht werd voortgezet onder de naam GlasHeinz, importeur en exporteur van glas. Het bedrijf introduceerde in Nederland het zogenaamde kraagbierglas. Het bedrijf bleef bestaan tot 2008.

Heinz behoorde tot de Evangelisch-Lutherse Kerk. Hij was een van de oprichters van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Stadskanaal, waarin hij een vooraanstaande rol speelde. Aanvankelijk was deze gemeente een filiaal van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Wildervank-Veendam. Mede door de inspanningen van Heinz werd de kerk in 1864 een zelfstandige eenheid.

Johann Georg Christoph Heinz (1819 – 1909)

Grafmonument Johann Georg Christian Heinz en Anna Benus.

In het Thüringer Piesau zijn tot op de dag van vandaag nog dragers van de naam Heinz betrokken bij de glasfabricage³⁴ en Piesau zich 'Glasmacherort seit 1622' mag noemen. Thüringen kende een groot aantal Dorfglashütten en het is niet verwonderlijk dat we in de verschillende glasmakersdorpen vanwege het besloten karakter van de stand van glasmakers c.q. glasblazers veel dezelfde namen tegenkomen, zoals die van Heinz en Müller. Het beperkte aantal arbeidsplaatsen noopte echter veel glasmakers zich elders te vestigen. Zo kwam in 1838 een zekere Georg Friedrich Müller (soms ook Mulder genoemd) als pottenmaker naar Nieuw-Buinen. Voor de glasblazerij waren pottenmakers van groot gewicht. Zij vervaardigden de ovens voor de glasfabricage.

Ongeveer terzelfder tijd meldde zich Johann Georg Christoph Heinz in Nieuw-Buinen om evenals Müller bij Thöne te gaan werken. Heinz' schoonvader, Johannes Benus, beschikte over enig kapitaal. Dit gegeven en enkele belangrijke contacten, die Heinz opdeed bij het ondertekenen van een erfpachtcontract voor een stuk grond waarop hij een huis wilde bouwen, zouden van betekenis worden voor zijn toekomst. Medeondertekenaars waren namelijk Roelof Oosting en Jan Meursing, een paar belangrijke figuren in de regio.

Jan Meursing, afkomstig uit een boerengeslacht te Eext (voormalige gemeente Anloo), gaat na zijn huwelijk in 1815 met Roelfien Heeling boeren op het bedrijf van zijn schoonouders. Daarnaast was hij vervener en werd hij gemeenteontvanger. Al snel na de geboorte van hun zoon Roelof overleed Roelfien en Jan hertrouwde in 1822 met Jantje Dilling. Hun zoon Jacob zou de eerste directeur van de glasfabriek Müller, Heinz & Co worden. De stichtingsakte van 11 oktober 1844 onder genoemde naam werd al snel vervangen door een nieuwe akte met de firmanaam J. Meursing & Co. Bij de overname van Meursing in 1938 door de Verenigde Glasfabrieken verdween overigens de naam Meursing en kreeg het bedrijf de naam De NV Nieuw-Buiner Glasfabrieken. De reorganisatie van de

³⁴ <https://heinz-glas.com/>

Verenigde Glasfabrieken in 1966 luidde echter het einde in van de NV Nieuw-Buiner Glasfabrieken. Op 15 maart 1967 werd de glasoven gedoofd en het bedrijf gesloten.

Terug naar de beginsituatie zien we duidelijk de volgende gezagsstructuur: hoofdfabrikant is Jacob Meursing, die als baas-pottenbakker Müller en als baas-glasblazer Heinz onder zich heeft. Waarschijnlijk heeft Müller het niet kunnen accepteren, dat Heinz als glasblazer de hele glasblazerij runde. In elk geval heeft hij al in 1852 Nieuw-Buinen verlaten, is teruggekeerd naar Duitsland en heeft zich met zijn gezin gevestigd in Klein-Tettau. Het stichten van deze glasfabriek was uiteindelijk mogelijk geworden door een aantal factoren. Jan Meursing kon beschikken over goede vaklui in de personen Heinz en Müller. Financieel zag het er gunstig uit door het huwelijk van Heinz met Anna Benus. Bovendien had Meursing door zijn positie de nodige connecties en beschikte hij over een locatie aan het Dwarsdiep. Aan geld ontbrak het hem ook niet. Niet minder belangrijk was het commercieel en financieel inzicht van zoon Jacob.

Overigens gaat Heinz zich steeds meer toeleggen op de glashandel en na 1860 wordt hij ook geen glasblazer meer genoemd in meer of minder officiële stukken, maar koopman. Het is dan ook niet vreemd, dat Heinz een eigen handelszaak oprichtte met aanvankelijk als leverancier het glas van Meursing.

In 1880 heeft Heinz Meursing verlaten. De commerciële contacten bleven bestaan. De persoonlijke verhoudingen leden nauwelijks door de zakelijke gezien bijvoorbeeld de onderlinge huwelijken. In 1851 trouwde Frederica Heinz met Johannes Laurentinus Thöne en in 1856 trouwde Johanna Christina Heinz met Philippus Wolbertus Thöne. De Glas- en Kristalhandel v/h J. Heinz werd in 1912 omgezet in een naamloze vennootschap met als directie Johannes Heinz en diens zoon Ane Heinz.

Ane, die op 31 oktober 1878 geboren werd te Nieuw-Buinen, werkte na zijn schoolopleiding enkele jaren als volontair op glasfabrieken in Duitsland en Engeland en bezocht als vertegenwoordiger van zijn vaders glashandel winkels, dokters en apothekers. Bij het overlijden van zijn vader Johannes in 1915 werd naast Ane zijn broer Sjoerd mede-directeur. Van een kleine onderneming met slechts één knecht had het bedrijf zich bij het overlijden van Ane Heinz op 6 februari 1951 ontwikkeld tot een grote importeur en exporteur van glas en aanverwante artikelen met 35 man expeditie-personeel, 12 mensen op kantoor en 9 vertegenwoordigers bij de weg.

De kerkelijke betekenis van de familie Heinz

De familie Heinz is niet alleen maatschappelijk van betekenis geweest voor de regio, ook kerkelijk was de familie dat. Afkomstig uit een Lutherse omgeving in Duitsland samen met een aantal mensen die ook hun geluk hier wilden beproeven in de glasfabricage, voelde men al snel de behoefte als Lutheranen samen te komen. Men kan zonder bezwaar stellen, dat de geschiedenis van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Stadskanaal begint met de komst van Johann Georg Christoph Heinz naar Stadskanaal. Met het samenstellen van een kerkenraad in 1857, gevormd uit de “voornaamste” leden, krijgt een en ander een officieuze vorm. In die kerkenraad zat uiteraard ook Johann Georg Christoph Heinz. Met het vormen van die kerkenraad werd men filiaalgemeente van de Evangelisch-Lutherse Gemeente Wildervank-Veendam. Eerst in 1864 kreeg de kerkelijke gemeente haar zelfstandige status.³⁵

³⁵ Informatie afkomstig van: <https://www.dodenakkers.nl/artikelen-overzicht/algemeen/diversen/stadskanaal-glaspioniers-van-nieuw-buinen-en-stadskanaal.html>

Bijlage 4 Deddo Harms Bosscher, zwager van Elisabeth Benus

Elisabeth Klaassens Benus was het oudste kind van Klaas Benus en Anna Bronsema. Zij werd geboren op 15 januari 1794 in Veendam (gedoopt op 26 januari 1794) en overleeden op 20 december 1875 in Zandberg (Odoorn). Zij trouwde (1) op 19 augustus 1814 met Doeke Harms Bosker/Bosscher, geboren op 4 april 1795 in Zuidbroek (gedoopt op 12 april), overleden bij Terschelling in juni 1817³⁶ (vergaan met zijn schip), zoon van Harm Deddes Bosscher (provinciaal deurwaarder) en Frouke Doekes Mellema. Met hem had zij een zoon Harmannus (veengebruiker), geboren op 19 november 1814, getrouwd met Jantje Hindriks Spier.³⁷

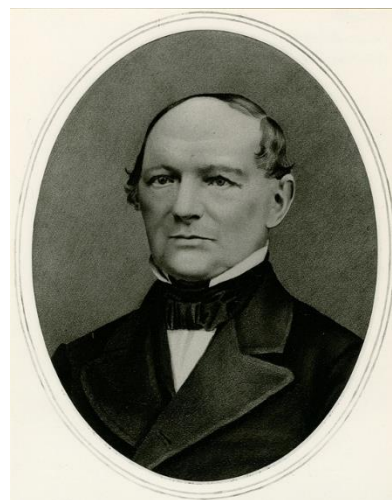
Elisabeth trouwde (2) op 20 december 1923 in Nieuwe Pekela met Popko Kornelis Wigboldus, gedoopt op 13 december 1793 in Loppersum, overleden voor 20 december 1875, zoon van Kornelis Popkes Wigboldus en Wipke Freerks Vos. Popko was pelmolenaarsknecht en landbouw, zijn broer Bonne was bierbrouwer.

Deddo Harms Bosscher

Doeke, de eerste man van Elisabeth, had een broer Deddo, geboren op 26 juli 1808 en overleden op 13 augustus 1885 in die plaats. Hij trouwde in 1829 met Avina Abrahams Hazewinkel, dochter van schipper Abraham Kornelis Hazewinkel en Albertje Hindriks Schipper.

De moeder van Doeke en Deddo bezat land en was eigenaar van het zeeschip *'Ida Catharina'* (gekocht in 1835 voor 1500 gulden). Waarschijnlijk voer Doeke op dit schip, want hij stierf in 1917 op zee. Deddo werd landbouwer. Bij Koninklijk Besluit van 30 november 1848 werd hij benoemd tot burgemeester van Veendam als opvolger van Tjark Jans Giezen. Hij was ten tijde van zijn benoeming lid van de gemeenteraad van Veendam. Vanwege zijn beroep werd hij ook wel de boeren-burgemeester van Veendam genoemd. Hij vervulde deze functie gedurende 32 jaar. Hem werd per 1 oktober 1880, vanwege zijn hoge leeftijd, eervol ontslag verleend.

Tijdens zijn burgemeesterschap werd het nieuwe raadhuis van Veendam gebouwd. Tot dat jaar vergaderde de gemeenteraad op de boven verdieping van Hotel de Leeuw, het logement van Evert van Linge, gelegen aan het Oosterdiep.

³⁶ Eind december 1827 staat er in de Groninger courant dat op 12 januari 1828 op verzoek van de weduwe en de erven van Doeke Harms Bosscher, ten overstaan van het vredegerecht van het kantoor Veendam, een halve stadsveenplaats, gelegen op no 35 achter het schoolgebouw aan het Stads Kanaal, onder Wildervank zal worden geveild. De vraag is of deze Doeke Bosscher 'onze' Doeke is en of de verkoop te maken heeft met het feit dat zijn dood nooit officieel vastgesteld kon worden, omdat hij op zee verdronken is.

<https://bit.ly/4bWA2qg>

³⁷ <http://vermij.net/genealogie/bosker/gegevens/Vlief-doekeharmbosscher.html>

In december 1885 werd ter nagedachtenis aan hem een monument op zijn graf geplaatst. In Veendam is de Burgemeester Bosscherstraat naar hem genoemd.

Abraham Kornelis Hazewinkel

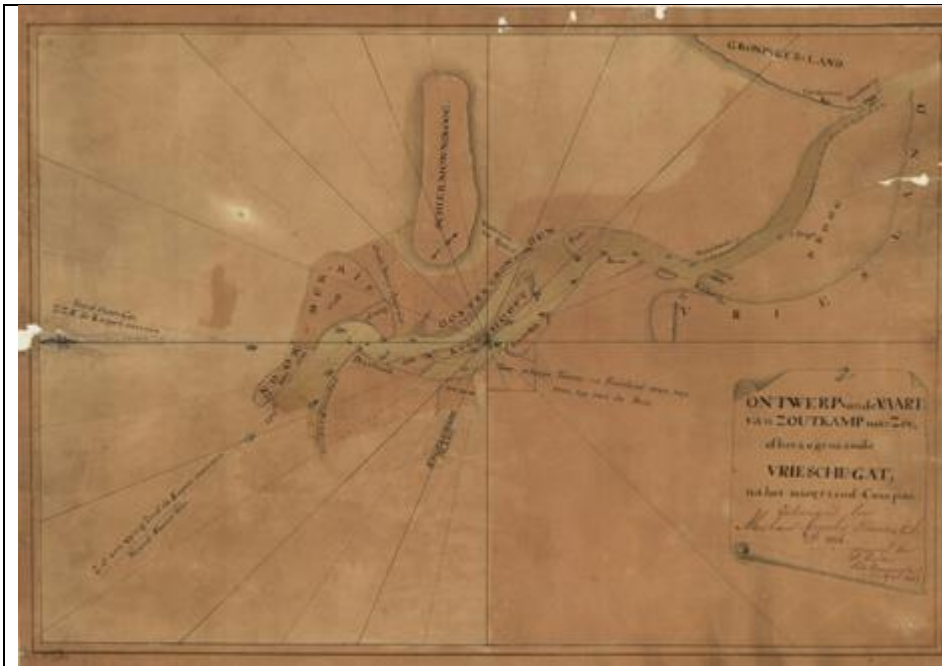
Abraham Kornelis Hazewinkel, zoon van Kornelis Abrahams Hazewinkel en Aafjen Jans, werd gedoopt in Veendam op 19 april 1772 en overleed op 8 januari 1842. Hij trouwde (1) in Veendam op 17 januari 1800 met Jantje Jans Meijer, gedoopt in Veendam op 13 augustus 1780, overleden vóór 1805, dochter van Jan Klaasen Meijer en Frouke Jans. Hij trouwde (2) op 9 januari 1806 in Veendam met Albertje Hindriks Schipper, gedoopt op 6 februari 1785 in Veendam en overleden op 1 juni 1870 in Veendam, dochter van Hindrik Hindriks en Jantje Berents. Uit het laatste huwelijk werd Avina geboren, op 2 januari 1807 in Veendam. Zij overleed aan het Westerdiep in Veendam op 4 oktober 1875.

Algemene begraafplaats Veendam. Tijdens zijn begrafenis liepen alle leden van het Zeemanscollege, waaronder ook burgemeester Giezen en de 76-jarige oud-zeeman Lucas Tiemens Suk, voor de lijkwagen uit.³⁸

Abraham, die al vroeg onderwijs in wiskunde en zeevaartkunde kreeg, voer mee op het schip van zijn vader. Abraham was een rustige en bescheiden, maar ook een zeer intelligente man. Al in 1806 maakte hij een ontwerp voor een kaart: de vaart van Zoutkamp naar zee, of het zogenaamde Vriesche gat, na het miswijzend-Compas.

³⁸ <https://www.scheepsindex.nl/kapinfo.php?id=1145>

Ontworpen door Abraham Cornelis Hazewinkel, gekopieerd door stadsbouwmeester S. Mulder.

Abraham bezat de 'Alberdina' (1823) en de 'Anja' (1833) dat in 1842 op naam van zijn vrouw Albertje Hendriks Schipper staat. Hij was ook gezagvoerder op de 'Twee Gebroeders'.³⁹

Toen, tijdens de Franse tijd de zeevaart en handel vrijwel stil lag, gaf Abraham van 1810 tot 1815 in Veendam les in de zeevaartkunde. In 1817 werd in Veendam de "Maatschappij tot Nut der Zeevaart" opgericht en daarvan werd Abraham voorzitter.

In 1826 kreeg hij van de regering een aanstelling als onderwijzer in de wis- en zeevaartkunde. Intussen bleef Abraham Hazewinkel doorstuderen. Hij verdiepte zich ook in de goniometrie. Toen hij weer naar zee ging, gaf hij in de winter nog steeds lessen in wis- en zeevaartkunde. Zijn voortdurende studie resulteerde uiteindelijk in 1827 in het boek: 'Handleiding om op verschillende wijzen de breedte buiten den middag of meridiaan te vinden, door waarnemingen aan de zon of starren', ook bekend als de methode Lobatto-Hazewinkel.

Koning Willem I was onder de indruk van het boek van Abraham Cornelis Hazewinkel en betuigde hem 'zijn welgevallen'.⁴⁰

³⁹ <https://www.marhisdata.nl/schip?id=12988>

⁴⁰ <https://www.greetsgenealogie.nl/gezinskaart-van-abraham-cornelis-hazewinkel-1772-1842/>